

Eiropas Sociālo partneru organizāciju kopējais
projekts

**Pētījums par restrukturizāciju jaunajās ES
dalībvalstīs**

LATVIJA – VALSTS DOSJĒ

Šis projekts ir organizēts ar Eiropas Komisijas finansiālo atbalstu

SATURS

- 1. IEVADS: DOSSJĒ – KĀPĒC TAS IR VAJADŽĪGS?**
- 2. EKONOMISKĀS TENDENCES UN IZAICINĀJUMI**
  - 2.1 Izaugsme
  - 2.2 Makroekonomiskie izaicinājumi
  - 2.3 Darba tirgus & Nodarbinātības izaicinājumi
- 3. RESTRUKTURIZĀCIJAS IZAICINĀJUMI**
- 4. SOCIĀLAIS DIALOGS**

PIELIKUMS 1 RESTRUKTURIZĀCIJAS GADĪJUMS: VALGAS-VALKAS

RAJONS UN SIA GIJA

PIELIKUMS 2 INTERVĒTO PERSONU SARAKSTS

PIELIKUMS 3 TABULAS UN GRAFIKI

PIELIKUMS 4 AVOTI

Šo ziņojumu izstrādāja BBP eksperts Michals Kurtuka

Esošais ziņojums pārstāv eksperta viedokli un tam nav obligāti jāsakā ar Eiropas Sociālo Partneru viedokli

I. IEVADS: DOSSJĒ – KAM TAS IR DOMĀTS?

Sekojošais materiāls iepazīstinās ar galvenajiem restrukturizācijas izaicinājumiem, ar ko saskārusies Latvijas ekonomika, gan makroekonomiskajā gan uzņēmumu līmenī. Šie jautājumi tika pārrunāti Eiropas Sociālo partneru organizētajā seminārā, kas notika Rīgā, 2006.gada 27. aprīlī, un kurā piedalījās Latvijas sociālo partneru organizāciju pārstāvji.

Šis informatīvais materiāls nesniegs inovatīvu, akadēmiski pamatotu ieskatu ne Latvijas ekonomiskajā, sociālajā vai politiskajā jomā. Tā mērķis ir parādīt restrukturizācijas fenomena eksistējošos datus, kā arī publiskās debātes procesu un tēmu.

Tas piedāvās dažādus viedokļus un redzespunktus. Tas ierosinās turpināt debātes par Latvijas ekonomiku konstruktīvā veidā. Lai to veicinātu, ir jāveido savstarpējas uzticēšanās un pārliecības saikni starp ieinteresētajām pusēm kā arī Latvijas un Eiropas Sociālo dialogu. Latvijas sociālo dialogu

Informatīvā materiāla pirmajā daļā ir uzsvērti galvenie ekonomikas virzītāji un attīstības tendences, kā arī ieinteresēto pušu izteiktās bažas attiecībā uz izaugsmi, nodarbinātību, konkurētspēju. Tālāk materiāls fokusējas uz restrukturizāciju kā procesu un sabiedriskās apspriešanas objektu, norādot konkrētus restrukturizācijas gadījumus Latvijā.

Informatīvā materiāla nobeigumā ir aprakstīts vispārējs sociālā dialoga izaicinājumi, kā arī jautājumi, kas pašlaik tiek diskutēti, un, iespējams, nākotnē var ietekmēt lēmumu pieņemšanu par restrukturizāciju.

Informatīvais materiāls balstās uz intervijām, datu analīzi un dokumentiem. Intervēto personu saraksts, kā arī informācijas avoti ir norādīti 3. pielikumā.

II. EKONOMISKIE VIRZIENI UN IZAICINĀJUMI

Šajā nodaļā:

Norādīti izaugsmes virzītāji, kuru ieguldījums ir Latvijas ekonomikas “bīdīšana” uz priekšu”.

Ekonomisko izaicinājumu uskaitījums; makroekonomiskie jautājumi, un

nodarbinātības un darba tirgā izaicinājumu noteikšana.

2.1. MAKROEKONOMISKIE IZAICINĀJUMI

Reformas, kas pēdējās dekādes laikā veiktas Latvijā, ir stiprinājušas privāto sektoru un izveidojušas labvēlīgus makroekonomiskos apstākļus. Investīciju pieauguma ātrais temps turpinās un tas veicina ražošanas modernizāciju un tās pāreju uz jaunākām un produktīvākām tehnoloģijām. Latvijas izaugsmes tempa pieaugumā, kas ir augstākais starp ES valstīm, savu ieguldījumu ir devušas gan reformas, gan arī iestāšanās Eiropas Savienībā. Ja nenotiks kads ārējs šoks, IKP pieaugums vidējā laika posmā varētu būt 6-8%.

IKP izaugsme

Dažu pēdējo gadu laikā Latvija ir sasniegusi iespaidīgu ekonomisko izaugsmi. Reālais IKP pieaugums 2002. gadā ir 6.4%, 2003. gadā 7.5%, un 2004. gadā 8.5%, līdz ar to Latvijas IKP pieauguma temps ir augstākais starp 25 ES valstīm. 2005. gada ceturtajā ceturksnī, IKP ikgadējais pieaugums pastāvīgajās cenās tika norādīts 10.5%, bet ekonomiskās izaugsmes temps visaugstākais (10.2%), tika sasniegts 2005. gadā. Latvijas Bankas prognozes 2006. gadam paredz turpmāku rupju ekonomisko izaugsmi, ar IKP pieaugumu līdz 8%. Iepriekšējie statistiskie dati 2006. gada janvārim jau norādīja, ka ekonomikas galvenie sektori gadu iesāks ar ievērojamu izaugsmes paātrināšanos¹.

¹ <http://www.bank.lv/eng/info/jaunzin>

Izaugsme ir plaši bāzēta. Pieaug iekšējais pieprasījums, un notiek stingra izpilde eksporta jomā². Kapitāla veidošana, eksports un privātais patēriņš ir galvenie ieguldītāji izaugsmē³. Iekšējā pieprasījuma pieaugums veicina pakalpojumu, īpaši tirdzniecības un būvniecības pakalpojumu, attīstību. Augsti izaugsmes tempi ir manāmi arī transporta un komunikāciju sektoros, īpaši tas vērojams 2004. gadā. Kopš 2001. gada vērojams pieaugums arī rūpnieciskajā sektorā (ražošanā), 9-10% gadā (2004. gadā 6.2%)⁴.

2. Pielikuma 1. tabula parāda IKP sektoru griezumā, bet 1. grafiks parāda izmaiņas reālajā IKP un lielāko patēriņu.

IKP sektoru griezumā

Latvijas ekonomiskā struktūra ir būtiski mainījusies, un pašlaik tā atbilst mazas modernas ekonomikas ekonomiskajai struktūrai. Tomēr, vēl joprojām eksistē dažas disproporcijas, un tas var atstāt dramatisku iespaidu uz ekonomikas sarukšanu atsevišķos rūpnieciskajos sektoros, kā arī salīdzinoši vājāku darbību pakalpojumu sektoros, kuriem ir augsta pievienotā vērtība (piem. finanšu starpniecība, utt.), kā arī sociālo pakalpojumu sektorā (veselība un sociālais darbs). Salīdzinoši, 2004. gadā, pieaugums lauksaimniecības sektorā bija par 4.4% no IKP, rūpnieciskajā sektorā par 24.8% un pakalpojumu sektorā par 70.8%⁵.

2. tabula parāda ekonomiskās izaugsmes pamatindikatorus, bet 2. grafiks parāda Latvijas IKP pieauguma salīdzinājumu (1998-2002). Šos rādītājus atradīsiet 2. pielikumā.

b) Inflācija

Latvijas stiprie ekonomiskie rādītāji iet roku rokā ar inflācijas pieaugumu. Inflācijas līmenis Latvijā ir samazinājies no hiperinflācijas 90. gadu sākumā, līdz 1.9% apmēram 2002. gadā⁶. 2004. gadā strauji pieauga patēriņa cenas un gada beigās pārsniedza 7%. Gada caurmēra inflācija 2004. gadā bija 6.2%. No vienas puses, šāda paātrinājuma izšķirošais faktors bija, piegādes faktori, ieskaitot administratīvās izmaiņas saistībā ar iestāšanos ES, pārtikas cenu pieaugumu, kas sekoja neražas sezonai, devalvācija attiecībā pret euro un globāla preču cenu paaugstināšanās. Inflācija sasniedza savu augstāko punktu 2004. gada beigās, un līdz 2005. gada vidum saglabājās 5% apmērā. Izņēmums bija neapstrādātās pārtikas, enerģijas un regulējamo jautājumu sektors. Papildus, turpināja paaugstināties iekšējais pieprasījums pēc

²<http://www.worldbank.org.lv/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/ECAEXT/LATVIAEXTN/0,,menuPK:361565~pagePK:141132~piPK:141107~theSitePK:361470,00.html>.

³ Stratēģija Latvijai, Eiropas attīstības un restrukturizācijas bankas documents, 2005, p. 4.

⁴ Latvijas makroekonomiskā attīstība, LR Ekonomikas ministrija, 2005. k

⁵ http://www.indexmundi.com/latvia/gdp_composition_by_sector.html

⁶ *Sabiedrība informētības faktori un iespaids, Kandidātvalstu analīze, Latvijas ziņojums, Apvienotais pētījumu Eiropas Komisija, 2004*

kreditēšanas degvielai. Par atbildi, Centrālā Banka par 50 pamatpunktiem paaugstināja savu refinansēšanas likmi, tādējādi 2005. gada martā un novembrī sasniedzot 4%⁷. 2006. gada februārī, patēriņa preču inflācijas ikgadējā likme ievērojami samazinājās (par 6.9%) , turpretim patēriņa preču indekss, vērtējot pēc ikmēneša pieauguma, paaugstinājās par 0.4%. Tomēr, pat, ja inflācija nedaudz samazinājās tā tomēr palika augsta, un ņemot vērā plānotās administratīvās izmaksas, var teikt, ka ievērojama inflācijas likmes samazināšanās tuvākajā laikā nebija gaidāma⁸.

Pēdējo divu gadu laikā apskatītās tendences norādīja, ka inflācija var kļūt par problemātisku aspektu Latvijas kritēriju konverģencē. Zema inflācija saglabājās laika periodā no 1999. līdz 2002. gadam, kad tā nepārsniedza vispārējo noteikto kritēriju, bet no 2003. gada tai bija pieaugoša tendence, kas, norādīja uz vispārēju risku neizpildīt kritērijus noteiktajā laika periodā⁹.

c) Ārējā tirdzniecība

Tāpat kā ikviena maza ekonomika, kas pārsvarā ir atkarīga no tirdzniecības, Latvijas ekonomika ir ļoti jūtīga attiecībā uz ārējiem šokiem, no kuriem nozīmīgākā ir ārējo tirgu samazināšanās. Tomēr, līdz šim, Latvijas ekonomikai, mainīgajos ekonomiskajos apstākļos ir bijusi iespējai izlīdzināties¹⁰.

Kopš iekšējais tirgus nevar ražotājiem nodrošināt pietiekamu izaugsmi, ārējā tirdzniecība Latvijai ir ļoti būtiska. Vienīgi Latvijas eksporta stabila izaugsme var nodrošināt tirdzniecības līdzsvaru un IKP pieaugumu. Pašlaik, Latvijas ārējā tirdzniecībā vissvarīgāko lomu spēlē ES- Eiropas savienības un NVS- Neatkarīgo valstu savienības valstis. Nav sagaidāms, ka tuvākajā nākotnē šī situācija mainīsies. Tomēr, ES tirgus [iesātinājuma, kā arī tā vājo izaugsmes tempu rezultātā, Latvijas ārējā tirdzniecībā arvien nozīmīgāku vietu ieņem trešās valstis, un tā ir pieaugoša tendence. Latvijas uzņēmēji atrod arvien vairāk jaunas iespējas tādos tirgos kā ASV, Krievija, Ukraina, Ķīna un Japāna¹¹.

3. tabula parāda Latvijas tirdzniecības SWOT analīzi, kas ir atrodama 2. pielikumā.

- Eksports

⁷ *Stratēģija Latvijai-*, Eiropas Attīstības un rekonstrukcijas bankas dokuments, 2005, p. 13

⁸ <http://www.bank.lv/eng/info/jaunzin/>

⁹ http://www.bankofestonia.info/pub/en/dokumentdid/publikatsioonid/seeriad/kroon_majandus/2005_3_3.pdf?objld=661735

¹⁰ *Factors and Impacts in the Information Society. Kandidātvalstu situāciju plaša analīze*, Kopejais Pētījumu Centra, Latvijas, Eiropas Komisijas, 2004.

¹¹ <http://www.em.gov.lv/em/2nd/?lng=en&cat=3884>

Laika periodā no 2000-2002. gadam, Latvijas preču eksports nemainīgajās cenās pieauga par 11-12% gadā. 2003. gadā kopējais eksporta apjoms paplašinājās par 17%, kamēr ES 15 valstu eksports palielinājās par 20%. Tajā pašā gadā visās preču kategorijās pieauga preču eksports. Vislielākais pieaugums bija vērojams mežu industrijā, kā arī mašīnbūves un metālapstrādes jomā, kuru eksporta apjoms bija 23% (no kopējā 45%). 2004. gadā eksports par 28% pieauga eksports visos Latvijas eksporta sektoros. Viskrasākais pieaugums bija bāzes metāla un bāzes metāla produktu eksporta jomā, kā arī mašīnbūves un meža sektorā. Eksporta preču vērtība turpināja pieaugt arī 2005.gada janvārī un februārī (par 34%, kas bija augstāks rādītājs nekā attiecīgajā periodā 2004. gadā)¹².

4 & 5 tabula parāda galvenos eksporta tirgus un galvenās eksporta preces 2003. gadā. 3. grafiks parāda preču eksportu 2001-2004. Visu iepriekš minēto var atrasts 2. pielikumā.

Laika posmā no 2002. līdz 2003. gadam Latvijas preču eksports pieauga par 17%. Pakalpojumu eksports 2003. gadā samazinājās par 1 procenta punkta saistībā ar IKP, jo pakalpojumu eksports paaugstinājās par 13%, bet imports par 23%. Aptuveni 60% no pakalpojumu eksporta 2003. gadā, ir ienākumi no tranzītpārvadājumiem, ienākumi no kravu pārvadājumiem paaugstinājās par 3%. Turklāt, ir jāņem vērā arī ieņēmumu palielināšanās no tirdzniecības sektora, kā arī pieaugošais tūristu skaits.

Latvijas galvenās eksporta preces ir mežs un meža produkti, mašīnbūvniecība un iekārtas, metāls, tekstila izstrādājumi un pārtikas preces. No 1995. līdz 2002. gadam, eksportu vērtība pieauga par 104%: eksports uz Eiropas Savienības valstīm pieauga par 180%, kamēr eksports uz NVS valstīm kritās par 47%.

Pastāv liela atšķirība starp Latvijas eksportu uz ES un NVS valstīm, kā tas ir norādīts tabulā zemāk.

Eksports uz ES valstīm	Eksports uz NVS valstīm
1. Koks un koka izstrādājumi (zāģmateriāli, neapstrādāts koks, koks un finieris)	1. Elektriskās iekārtas un aprīkojums (elektriskie instrumenti, elektriskie dzinēji un ģeneratori, elektriskie transformatori).
2. Krāsainie metāli, melnais metāls un krāsainā metāla izstrādājumi.	2. Iekārtas un mehāniskās iekārtas (dažādas iekārtas, kas domātas dažādiem nacionālās ekonomikas virzieniem).
3. Mēbeles.	3. Farmaceutiskās un vieglās industrijas produkti.
4. Dzelzs un nelegētais tērauds (restes, profili, stieples)	4. Vieglās industrijas produkti.
5. Vīriešu un sieviešu apģērbs.	

Source: A Brand for the Nation of Latvia, Oxford Said Business School, 2003

¹² Latvijas Makroekonomiskā attīstība, LR Ekonomikas ministrija, 2005.

Mežrūpniecības sektors pašlaik ir vissvarīgākais is currently the most important single export industry generating as much as one third of export turnover and plays an essential role in generating rural and regional employment. Its main export markets include Great Britain, Germany and Scandinavian countries, but the recent diversification in product range and the desire to improve profit margins have seen Latvian producers increasing their direct presence in more remote markets like the USA and Japan.

- Imports

Laikā no 2003. līdz 2004. gadam, imports ievērojami pieauga (par 24.8%). Visievērojamākais importa pieaugums, kas tika novērots 2004. gada martā un aprīlī, bija saistīts ar uzņēmēju vēlmi importēt pēdējos mēnešos pirms iestāšanās Eiropas Savienībā, kamēr vēl daudzas patēriņa preces varēja importēt saskaņā ar iepriekšējiem tirdzniecības nosacījumiem. Importa pieaugums tika novērots visās preču grupās: visaugstākais minerālu produktu grupā (20% no kopējā importa pieauguma) un tehnikas produkti (19%)¹³.

2003. gadā preču imports strauji palielinājās (par 20%). Imports pieauga visās preču grupās, tomēr vislielākais pieaugums bija vērojams metālapstrādes un tehnikas un iekārtu grupā, kas sastādīja vienu trešo daļu no kopējā pieauguma.

Imports no ES-15 valstīm, 2003. gadā palielinājās par 15%, galvenokārt metālapstrādes un tehnikas jomā (aptuveni 1/3 no kopējā pieauguma). Imports no NVS valstīm arī pieauga diezgan strauji, 2003. gadā par 32%. TLielākais pieaugums bija minerālu produktu grupā (atkal aptuveni 1/3 daļa no kopējā pieauguma).

Lielāki Tirdzniecības partneri Latvijai 2003. gadā bija Vācija, aprēķināts, ka tas sastādīja 16% no kopējā ārējās tirdzniecības apgrozījuma, Lietuva 9%, Zviedrija 8%, Krievija 8% un Lielbritānija 7%.

6. tabula parāda visvairāk importēto preču grupu 2003. gadā, bet 4. grafiks parāda presenting preču importu 2001-2004. gada periodā. (3. pielikums).

d) Ārvalstu tiešās investīcijas

Investīcijas nekustamajā īpašumā, Latvijā, periodā no 2001.gada līdz 2004. gadam pieauga par 40%, ikgadēji par 12%. Pēdējo trīs gadu laikā vispārējā investīciju daļa ir 24.5% no IKP, tas norāda, ka ikgadēji, pamatkapitāla veidošanai tiek izmantota apmēram ceturtdaļa no nacionālā ienākuma. Kopš Latvijas neatkarības atgūšanas 1991. gadā, ārvalstu tiešās

¹³ <http://www.am.gov.lv/en/stockholm/bilateral-relations/economic-affairs/>

investīcijas (ĀTI) ir bijis viens no Latvijas ekonomikas galvenajiem virzītājspēkiem. Sākot no 1990. gadu sākuma uzkrātais ārējo tiešo investīciju fonds ir dubultojies katrus 3 – 4. gadus. 2004. gada beigās ĀTI fonds bija vienlīdzīgs LVL 2.3 biljoniem vai aptuveni 30% no ikgadējā IKP¹⁴. Pašlaik pēc ĀTI fonda uz vienu iedzīvotāju, starp jaunajām ES dalībvalstīm Latvija ierindojas 6. vietā. Vēl joprojām Latvija ir pievilcīga gan reģionālo gan globālo ĀTI ieguldītāju vidū.

Galvenais ĀTI avots Latvijai ir tās kaimiņvalstis (Baltijas jūras reģions), kas jau no pašu 90. gadu sākuma bija aktīvi ieguldītāji. Pašlaik 50% no kopējā ĀTI fonda veido Zviedrija, Vācija, Dānija, Somija, Norvēģija un Igaunija Latvija. Viņi pārklāj plašu lauku sākot no finansēm, telekomunikācijām un tirdzniecības līdz pilnīgi uz eksportu orientētai ražošanai.

Otro grupu veido attālāki investori: ASV, Nīderlande un Lielbritānija, kas izvēlējās Latviju gan kā tirgu, kas ir bāze Baltijas reģionā, gan kā labvēlīgu vietu ražošanai. Runājot par valstīm, kas atrodas uz austrumiem no Latvijas, ir jāsaprot, ka piemēram Krievija izvēlējās Latviju, lai veidotu tranzīta/ augstas vērtības loģistikas vadīšanai saviem galvenajiem eksporta produktiem – piemēram, naftai, ķīmijai un metālam¹⁵.

2. pielikumā var atrast sekojošo:

1. 7. tabula parāda ĀTI (SWOT) analīzi Latvijā.
2. 1. diagramma parāda ĀTI Latvijā pa industriālajiem sektoriem.
3. 5. grafiks parāda ĀTI klātbūtni Latvijā.
4. 6. grafiks parāda kopējo investīciju pieaugumu Latvijā.
5. 2. diagramma parāda ĀTI Latvijā pa valstīm.

f) Kāpēc investēt Latvijā?

Latvija ir maza valsts ar ierobežotiem kapitāla resursiem, kas pilnībā atzīst ĀTI izšķirošo lomu, tās turpmākajā ekonomikas izaugsmē. Uzņēmumu reģistrācijas procedūra Latvijā ir ātra un modernizēta, tāpēc uzņēmumu ir iespējams nodibināt minimāli trīs dienu laikā. Citi biznesa videi draudzīgi rādītāji Latvijā ir:

- likumdošana, ārvalstu investoriem ir tās pašas tiesības un pienākumi kā vietējiem investoriem;
- ārvalstu investors Latvijā drīkst būt par pamatdibinātāju un kompānijas īpašnieku.
- Neierobežotas sektoru aktivitātes;

¹⁴ Latvijas *Makroekonomikas attīstība*, LR Ekonomikas ministrija, 2005.

¹⁵<http://www.mfa.gov.lv/en/policy/economic/business-opportunities/>

- Ārvalstu investors pēc nodokļu nomaksas var brīvi repatriēt kapitālieguldījuma peļņu, ienākumus un investēto kapitālu.
- Ārvalstu kompānija, ka reģistrēta Latvijā var iegādāties zemi un īpašumu;
- Korporētā ienākumu nodokļa standarta likme ir (CIT) ir 15%.

Reģionālajā līmenī, bez esošajām investīciju aktivitātēm pastāv vēl divi svarīgi virzošie elementi, kurus būtu jāsauglabā arī turpmāk. Pirmkārt, starp Baltijas „austrumu” un „rietumu” krastu pastāv būtiskas atšķirības starp darba izmaksām un ekspluatācijas izmaksām Otrkārt, investori grib gūt peļņu no strauji augošā Baltijas tirgus, kā arī turpmākās darbības stratēģiskās iespējas Krievijā un citās NVS valstīs. Turklāt, Latvijā ir labvēlīgs makroekonomiskais klimats, ietverot zemu inflāciju un stabilu, konvertējamu valūtu.

Tālāk esošie investori (ASV un Lielbritānija) izvēlējās Latviju kā tirgu, ka ir bāze Baltijas reģionam, kā arī tāpēc, ka Latvija tika atzīta par labu vietu ražošanai. Valstis, kas atrodas uz austrumiem no Latvijas, piemēram Krievija izvēlējās Latviju, lai veidotu tranzīta/ augstas pievienotā vērtības loģistikas vadīšanai saviem galvenajiem eksporta produktiem – piemēram, naftai, ķīmijai un metālam. Globalizācijas apstākļos ir ļoti svarīgi pilnveidot ekspertīzes kopas svarīgākajā jomās. Latvijai noteikti ir vēsture, lai pilnveidotu transportēšanas pakalpojuma kopas. Izskatās, ka ir potenciāls, lai veidotu finanšu kopu Rīgā. Arī iespējas attīstīt IT kopu, jo to pieļauj tās darbaspēka iemaņas¹⁶.

Latvijā ir 4 Ekonomiskās zonas: Rīgas brīvosta, Ventspils, Liepāja un Rēzekne. Īpašie apstākļi, spēkā līdz 2017. gadam, piedāvājums šajās zonās ir sekojošs: 80% nekustamās mantas nodokļa samazinājums un Korporētais ienākumu nodoklis (aprēķināts uz 25%), bet nepārsniedzot 65% no kopējā investīciju apjoma Mazajiem un vidējiem uzņēmumiem, un ne vairāk kā 50% no kopējā lielo kompāniju investīciju apjoma. 3. pielikuma 1. attēls atspoguļo Speciālo Ekonomisko Zonu (SEZ) novietojumu. No 2002. gada 1. janvāra stājās spēkā jauns likums "Par nodokļu piemērošanu Brīvistās un SEZ". Šis likums regulē netiešo nodokļu piemērošanu Brīvistās un SEZ, kā arī atvieglojumu noteikšanu tiešajiem nodokļiem, un nosaka, kā Brīvistās un SEZ jāpiemēro valsts sociālās apdrošināšanas ieguldījumi¹⁷. *Interesanti ir atzīmēt, ka darba devēju pārstāvji tic, ka šīs SEZ nav investoru interešu lokā!!! Šī informācija ir secinājums pēc mūsu veiktajām intervijām. Ja jūs piekrītat, tad varam nomainīt tekstu no slīpā uz normālo un dzēst izsaukuma zīmes. .*

g) Transports

Jau kopš Hanzas Savienības laikiem, Latvija ir nozīmīgs transporta koridors starp austrumiem un rietumiem, un šo lomu tā ir veiksmīgi pildījusi. Kopš neatkarības atgūšanas, Latvija ir veiksmīgi izmantojusi savu atrašanās vietu kā daļu, no veiksmīgās ekonomiskās izaugsmes, faktoriem. 2003. gadā 15.5% no IKP sastādīja Krievijas/NVS transporta, komunikāciju un

¹⁶ *Latvijas Nācijas brends*, Oksfordas Biznesa skola, 2003.

¹⁷ Vairāk informācijas par brīvajām ekonomiskajām zonām variet atrast <http://www.lowtax.net/lowtax/html/latvia/jlvfree.html>

neapstrādāto materiālu eksports. Kopējais ienākums transporta un komunikāciju sektorā pēdējo 5 gadu laikā pieauga par 70%. Latvijas multi-funkcionālā transporta koridora mugurkauls ir attīstīts austrumu-rietumu dzelzceļš, cauruļvadu sistēmas, kā arī trīs no ledus brīvas ostas, ar augsti attīstītu naftas produktu, metālu un ķīmisko produktu tranzīta apkalpošanu. Pieaug arī Reģionālā tirgus (Baltijas, Krievijas, Baltkrievijas) pievienotās vērtības pakalpojums-kravas pārvadājumi. Vistipiskākās pievienotās vērtības operācijas ietver preču pārvasēšanu, pārbaudi/ šķirošanu.

h) Industrijas attīstība

Laika periodā no 2001. līdz 2003. gadam bija vērojams straujš ražošanas pieaugums, kura ikgadējā vispārējā pieauguma likme bija 9.4%, kas ievērojami pārsniedza vispārējo ekonomikas pieauguma likmi. Lielais pieaugums bija izskaidrojams ar eksporta ekspansiju. Laikā no 2003. līdz 2004. gadam ražošanas izaugsme bija 6.2%. Visstraujākā izaugsme bija ķīmisko produktu industrijā (par 22.2%), kā arī būvniecības materiālu (12.4%) jomā. Pretēji citām ražošanas sfērām, celtniecības sektora pieauguma veicinātājs bija tieši iekšējais pieprasījums.

Pārtikas industrijas pārdošanas apjoms, ir lielākais ražojošais sektors Latvijā (25% no vispārējās pievienotās vērtības ražošanā) 2004. gadā pieauga gan vietējā gan ārējā tirgū. Tomēr jāsaprot, ka eksports, īpaši uz ES valstīm, pieauga straujāk.

Metāla un metālapstrādes industrijas produkcija, kopā ar māšīnbūves nozari sastāda apmēram 1/4 daļu no ražošanas kopējās pievienotās vērtības. Šo sektoru daļa ražošanā pieaug katru gadu. Eksports sastāda aptuveni 70% no kopējās šī sektora produkcijas apjoma. Bet ir redzams, ka sāk pieaugt arī iekšējais pieprasījums. Līdz ar pieprasījuma pieaugumu būvniecības sektorā, pieaug arī pieprasījums pēc metāla produktiem.¹⁸

7. grafiks parāda ražošanas produkciju laika posmā no 2001-2004. gadam, bet 8. tabula parāda ražošanas indikatorus 2002. gadam sektoru griezumā (3. pielikums).

Kokapstrādes industrija

Kokapstrādes industrija (ietver mežrūpniecību, koka darbus un mēbeles) ir otrā lielākā industrija Latvijā pēc pārtikas ražošanas, un tai ir ļoti senas tradīcijas. Mežs ir vissvarīgākais dabas resurs Latvijā. Meži pārklāj 44% no valsts teritorijas (2.85 milj. hektāru) un sastāda lielāko tās nacionālā kopprodukta daļu. Latvijā mežu ir 6.5 reizes vairāk kā caurmērā Eiropā.¹⁹

¹⁸ <http://www.am.gov.lv/en/stockholm/bilateral-relations/economic-affairs/>

¹⁹ http://www.exim.lv/pls/eximmain/exim_foreign?lang=2&katalogs=FLS&klinks=woodworking.html

Tas sastāda aptuveni 1/5 daļu no visas Latvijas pievienotās vērtības ražošanas apjoma. Latvijas mežu sektors ir orientējies uz ārējo tirgu. 70% no tā eksporta produkcijas tiek sūtītas uz vairāk kā 50 valstīm visā pasaulē, bet pārsvarā uz Eiropas savienības valstīm. Pēdējos gados eksporta apjoms pļieaudzis arī uz Lietuvu, Igauniju un Krieviju. Katru gadu pievienotās vērtības produkcijas eksports pieaug²⁰.

Ar katru gadu produkcijas asortiments, ko piegādā Latvijas kokapstrādes uzņēmumi, paplašinā. Pašlaik uzņēmumi spēj piegādāt produkciju sākot no sētas līdz pat mājai. Galvenā eksporta prece ir zāgmateriāls (45%), apaļkoks (13%), finiera plāksnes (10%), kurināmais (3.3%) un furnitūra (11%), kas kopumā, 2001. gadā sasniedza LVL 461.7 miljoni.

Daudzas no lielākajām kokzāģētavām Latvijā ir ar Zviedru kapitālu, piemēram, Vika Wood, Inčukalns Timber, Veko West, Balvi Holm un daudzas citas. Šeit ir piemēri no veiksmīgas Latvijas –Zviedrijas sadarbības:

- Zviedru kompānija Sodra, viens no lielākajiem baltās celulozes ražotājiem pasaulē, izvēlējās būvēt savu jauno papīrfabriku Latvijā, netālu no jau funkcionējošas celulozes rūpnīcas.
- Somu kompānija Thomesto pieder 97,76% no Latvijas uzņēmuma Silva un 39,98% no otrās lielākās Latvijas kokzāģētavas Vika Wood.
- Latvijas kompānija Pakavs, kas izgatavo saplākšņus (0.6 – 3 mm biezu) un zāģbaļķus no Latvijas, Ukrainas un Krievijas, ir viens no Vācu kompānijas Schider un Zviedru kompānijas IKEA piegādātājiem.
- Latvijas-Dānijas kopuzņēmums Markuss, kas piegādā materiālus mēbeļu izgatavotājiem, dubulto savu apgrozījumu Latvijā katru gadu.
- Liels zāģbaļķu eksportētājs Weeluk Baltic, 2002. gadā tika apbalvots kā Latvijas uzņēmums ar visdinamiskāko apgrozījuma pieaugumu (3003%), pēdējo trīs gadu laikā. Ieņēmumi 2002. gadā pieauga 32 reizes.
- Latvijas Finieris, Latvijas kompānija ar 125. gadus ilgām tradīcijām finiera ražošanā, pašlaik ir lielākais eksportētājs Latvijā. Tas ir moderns uzņēmums ar jaunajām tehnoloģijām, ES standartu sertifikātu un apgrozījumu ap LVL 60 miljoniem.
- Stora Enso Mežs, Latvijas kompānija, kas sasiitā ar Stora Enso, vienu no lielākajiem celulozes, papīra un zāgmateriāla ražotājiem Eiropā un visā pasaulē. Piegādā 7-8 Eiropas uzņēmumiem celulozes izejmateriālus, un ir lielākais Latvijas meža produktu eksportētājs (2001. gadā tika eksportēti 1,27 milj. m³ papīrmalkas).
- Bolderāja, viens no lielākajiem uzņēmumiem Baltijas valstīs, kas ražo kompleksu koka produkciju, eksportē 70% no savas produkcijas (skaiduplāksnes un mēbeles) uz Eiropu , Baltijas reģionu un Tuvajiem austrumiem²¹.

3. pielikuma 3. diagramma parāda meža industrijas daļu kopējā eksportta apjomā 2004. gadā.

i) Informācijas un Komunikāciju Tehnoloģijas (ICT)

²⁰ <http://www.am.gov.lv/en/stockholm/bilateral-relations/economic-affairs/>

²¹ http://www.exim.lv/pls/eximmain/exim_foreign?lang=2&katalogs=FLS&klinks=woodworking.html

Latvijas visātrāk augošais ekonomiskais sektors ir IT&T industrija ar ikgadējo izaugsmi par 20 - 30 % pēdējās dekādes laikā. Šī sektora eksports pēdējo gadu laikā ir ātri pieaudzis, ar ikgadējo izaugsmi 15%. Industrijas galvenā vērtība ir auksti kvalificēts darba spēks ar vairāk kā 8000 diplomētu IT speciālistu un vēl papildus 6000 universitāšu un koledžu studentu. Izglītības sistēmas atbalsts IT ir atslēga naļotnes attīstībai. Tas ir vērojams arī pēc studentu, kas studē programminženieriju, skaita pieauguma. Pēdējo trīs gadu laikā tas ir divkārtšojies. IT profesijai ir pieaugoša popularitāte arī skolēnu vidū. Latvijas IT industrijas pamatnozares ir individuāla IT pasūtījuma risinājumi, lokalizācija, finanšu pieteikumi, pieteikuma pakalpojumi²².

3. pielikumā var atrast sekojošo:

1. 8. grafiks parāda strauju IT speciālistu, kas beiguši studijas, pieaugumu
2. 9. grafiks procentos parāda interneta lietotāju skaitu Latvijā.
3. 9. tabula parāda galvenos ārvalstu investorus IT jomā.

2.2. MAKROEKONOMISKIE IZAICINĀJUMI

Pašlaik Latvija sastopas ar vairākiem makroekonomiskajiem izaicinājumiem. Tie attiecas uz infrastruktūru un apkārtējo vidi, uz uzņēmumu sektoru un finanšu sektoru.

a) Infrastruktūra un apkārtējā vide

Latvijā ir ierobežota privātā sektora līdzdalība pašvaldību sektorā, ietverot, apkuri, ūdens apgādi un kanalizāciju, pilsētas transportu un arī valsts transporta infrastruktūras. Pastāv enerģijas neefektīva izmantošana. Pašvaldību īpašumā esošajos siltuma tīklos un ēkās ir lieli siltuma zudumi, tas notiek arī dažos privatizētajos uzņēmumos. Līdz ar to Latvija joprojām ir atkarīga no importētās enerģijas, ko piegādā tās kaimiņvalstis, īpaši Latvija un Krievija.

Ir sekojošas operatīvās prioritāres:

- Iedrošināt un atbalstīt privātā sektora līdzdalību finanšu un municipālajā infrastruktūrā, kā arī valsts transporta infrastruktūrā; lai to panāktu ir jāveido dažādas privātās sabiedriskās partnerības, jāveic privatizācija, kur tas ir lietderīgi, piemēram, rajonu siltumapgāde.
- Atbalstīt alternatīvus enerģijas avotus.

b) Uzņēmumu sektors

Latvijā ir salīdzinoši vāja korporatīvā pārvalde, stratēģiskās plānošanas potenciāls un tirgus konkurētspēja.

²² <http://www.mfa.gov.lv/en/policy/economic/business-opportunities/>

Ir acīmredzams, ka trūkst valdības stratēģijas investēt izglītībā, zinātnē un tehnoloģijās, lai noteiktu Latvijas nākotnes pamatkompetences.

Ir sekojošas operatīvās prioritāres

- Nodrošināt investīcijulīdzvērtīgas investīciju iespējas kompānijām ar potenciālu (nepieciešama restrukturizācija vai korporētas pārvaldes atbalsts), apkārtējās vides investīcijas vai pārrobežu investīcijas, piemēram uz/no Krievijas vai citām NVS valstīm; pārrobežu investīcijas, piemēram, jāparedz iespējas manufaktūras, mežu izstrādes, mazumtirdzniecības un sadales sektorā, un, kur uzņēmumi , kuri paplašinās skatās pēc banku iespējas Dalīt risku, kas saistīts ar NVS valstīm, nodrošināt ilgtermiņa finansēšanu un stiprināt korporatīvo pārvaldi jaunajos tirgos;
- Atbalstīt uzņēmumu, kuri daļēji ir valsts īpašumā, privatizāciju, jatas ir lietderīgi, iekļaujot telekomunikāciju un rajonu siltuma tīklu sektorus.

Rīgas Siltuma- Privatizacijai- NE!

Latvijas Ministru Kabinets nobalsoja pret valsts īpašumā esošā uzņēmuma *Rīgas Siltums privatizāciju* (Riga's Heat). Uzņēmums bija divu ārvalstu investoru interešu lokā, tāpēc šāds lēmums izsauca kritikas vētru. Valsts puse vēlējās paturēt uzņēmuma kontroli savās rokās, un pārskatīt iepriekšējo valdības lēmumu par uzņēmuma privatizācijas uzsākšanu. Viena no ieinteresētajām ārvalstu kompānijām bija *Somijas Fortum* un *Dālkija Pilsētas Siltums* (*Finland's Fortum and Dalkia City Heat*), kas ir franču kompānijas *France's Dalkia International*, filiāle. *Kā stāsta*, Francijas vēstnieks Latvijā Maikls Foušers (*Michel Foucher* ir teicis, ka šāds solis var sūtīt investoriem nepareizu ziņu. Attiecībā uz šo valdības lēmumu var griezties administratīvās tiesas līmenī. .

Avots: Baltijas ceļvedis Februāris 2006, p.15.

c) Finanšu sektors

Visām finanšu institūcijām Latvijā ir nepieciešams nodrošināties prēt risku, kas saistīts ar naudas atmazgāšanu, un jāparāda, ka tās darbojas saskaņā ar labāko starptautisko praksi naudas atmazgāšanas iespēju samazināšanas, krāpšana sun citu finansiālo noziegumu jomā. Tomēr jāatzīmē, ka kā izaugsmes iespēja, finanšu paliek zema, īpaši vidējo un mazo uzņēmumu sektorā. Tomēr ir skaidrs, ka finanšu sektora un konsekventas ekonomikas izaugsme ir jāveicina.

Ir sekojošas operatīvās prioritāres

- Tur kur tas ir lietderīgi, ir jāstiprina banku koropratīvo pārvaldi un biznesa praksi, to var sasniegt, ja, piemēram, aktīvi līdzdarbojoties banku pārraudzības valdē;
- Nodrošināt ilgtermiņa kapitalu vidēja lieluma bankām, kam trūkst stratēģiskā īpašnieka;
- Nodrošināt vidēja līdz ilgtermiņa kredītu līnijas izvēlēties finanšu institūcijas, kas nodrošinās finansējumu galvenokārt korporētai kreditēšanai;

- Izlases kārtībā nodot kapitālu jauniem vienlīdzības fondiem, īpaši tiem, kas fokusēti uz vidējiem un mazajiem uzņēmumiem, kuriem pieeja pie vienlīdzības kapitāliem, lai paplašinātos, vēl joprojām ir ierobežota²³.

Pēc pasaules Bankas-WB - *Country Brief 2006*, par spīti daudziem sasniegumiem, vairākiem jautājumiem vēl joprojām ir jāpievērš lielāka uzmanība:

- Banku koroprētās pārvaldes un biznesa prakses stiprināšanai;
- Latvijas ekonomikas konkurētspējas, Eiropas Savienībā, stiprināšanai un strukturālo reformu dienaskārtības izstrādāšanai;
- Kļūt par konkurētspējīgu un inovatīvu ES dalībnieci, kur dzīves standarts un ienākumi ilgtermiņā atbilst vispārējam ES līmenim;
- Saglabāt pašreizējos Latvijas ekonomiskās izaugsmes tempus, turpināt makroekonomisko stabilitāti un fiskālo disciplīnu;
- Stiprinot sabiedrisko administrāciju uzlabot sabiedrisko sektoru, likumdošanas sistēmu, un sabiedrisko izdevumu menedžmentu;
- Veicināt reģionālo attīstību un uzlabot sociālos pakalpojumus nabadzības samazināšanai un sociālajai izstumšanai²⁴.

d) Sektori, kas paplašinās

Latvijas ekonomikas transformācija ir veicinājusi sektoru un industrijas attīstību. Daži no tiem ir balstīti uz intensīvu informācijas izmantošanu, tādi kā:

- Transporta/transportēšanas pakalpojumi: ostas un dzelzceļu tīkli;
- Komunikāciju pakalpojumi;
- tirdzniecība:
  - tirgotāju asociācija uzsvēra, ka esošajos konkurences apstākļos ar lielveikalu tīkliem, ļoti grūti ir darboties mazajiem veikaliem, jo lielveikali bieži pārdod preces par cenām, kas ir zemākas par tirgus cenu (cenu dempings);
- komerciālie un finanšu pakalpojumi un banku sektors: pārsvarā tie ir kopuzņēmumi, akciju sabiedrības, ofšori, īpašnieki maniās ātri, ir grūti uzzināt, kas ir reālais īpašnieks;
- IT sektors;
- Moderna kokapstrādes produktu ražosana piemēram, modernas mēbeles, guļbaļķu māju tehnoloģijas:
  - Guļbaļķu māja būvēšana: 1991. gadā tika izveidots pirmais uzņēmums. Šajā nozarē ir ļoti nepieciešamas jaunās zināšanas un tehnoloģiskās prasmes,

²³ *Latvijas Stratēģija*, Eiropas Attīstības un Rekonstrukcijas Bankas documents, 2005, p. 20-21.

²⁴

<http://www.worldbank.org.lv/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/ECAEXT/LATVIAEXTN/0,,menuPK:361565~pagePK:141132~piPK:141107~theSitePK:361470,00.html>

iekārtas pašas par sevi nav tik dārgas, Latvijas amatniekiem nebija pārāk dziļas zināšanas šajā jomā, tāpēc tika organizēti studiju braucieni no ārvalstīm, lai apmācītu vietējos amatniekus guļbūvju būvēšanas tehnikā;

- tūrisms;
- celtniecības sektors ir visdinamiskākais un ātrāk augošais sektors, tomēr, ir svarīgi piezīmēt, ka šajā sektorā diezgan lielā apjomā tiek nodarbināts nelegālais darba spēks, kad viņi uzsāk legālās nodarbinātības formas, tad visbiežāk kļūst par pašnodarbinātajiem vai mazo uzņēmumu;
- ražošanas sektors;
- celtniecības materiāli ;
- tekstila sektors;
- ķīmiskā industrija.

Kopumā, dinamsikāk augošie sektori ir pakalpojumu sektors un industrija, kas orientēta uz eksportu. Šis virziens būtu jā saglabā arī laika posmam 2007-2013, vairāk investīciju tika plānoti arī Struktūrfondos, galvenokārt pakalpojumu, tūrisma un transporta koridoru jomā.

e) Sektori, kas samazinās

Viens no sektoriem, kas samazinās ir saistīts ar ostu darbību, un tas ir kuģu būves sektors: tas bija plaši attīstīts padomju laikos, bet tagad sarūk. Varbūt, ka tas ir nemākulīgas privatizācijas rezultāts, tomēr jā saka arī, ka transporta koridoru iespējas netiek izmantotas pilnā apmērā.

Darba devēju pārstāvji tic, ka uzņēmumi, kas tirgū atrodas ilgāku laiku ir vairāk pakļauti pārmaiņām, jo it kā pārstāv veco domāšanas veidu un piemēro novecojušas metodes darba organizēšanā, un tie ne vienmēr ir tieši sasiņti ar darbības sektoru.

f) Ierobežojošais likumdošanas ietvars

Mazo un vidējo uzņēmumu pārstāvji uzsvēra, ka likumdošanas ietvars, kurā viņiem ir jāveic sava darbības ir ierobežojošs, tāpēc parādās blakus efekts, jo daudzi uzņēmumi darbojas nelegāli. 1996. gadā, daudzi uzņēmumi tika slēgti- mazo un vidējo uzņēmumu pārstāvji uztver to kā tipisku piemēru "*politiskajai gribai un noteikumime , kas kavē mazo un vidējo uzņēmēju darbību*". Skaitliski, mazo un vidējo uzņēmumu samazināšanos bija pat grūti aprēķināt, jo trūka statistisko datu, bet var teikt, ka izzuda aptuveni 2/3 no šiem uzņēmumiem.

Vēl viens noteikums, kas varētu tikt uzskatīts par ierobežojošu ir prasība mazajiem un vidējiem uzņēmumiem, pievienoties (asociēties).

Vairāki ierobežojumi attiecas arī uz elektrisko darbu un zivrupniecības sektoru.

Vēl varētu minēt, ka vairākus ierobežojumus nosaka Eiropas direktīvas, piemēram, darba aizsardzības likums, kas arī padara Mazo un vidējo uzņēmumu darbību grūtāku.

Ierobežojošus noteikumus var atrast arī celtniecības sektorā un pārtikas rūpniecības sektorā, kur tie attiecas vairāk uz profesionālajām prasībām.

Mazo un vidējo uzņēmumu pārstāvji tic, ka nodokļi ir pārāk augsti, un tas sadārdzina produkcijas cenu.

Tirgotāju asociācija uzskaita vairākas problēmas, kas kavē produktīvu un efektīvu darbu:

- Pastāv pārāk liela birokrātija, kas jāizpilda katru mēnesi/ 3. mēnešos/ katru gadu, un, ja tas netiek veikts, tad tiek uzlikta soda nauda 400 EUR, kas jānomaksā; so “kompānijas parādi” tiek aprēķināti pamatojoties uz mēneša iņojumiem, kas ne vienmēr ir pilnīgi skaidrs
- Darbinieku slimība: darba devējam ir jāsamaksā par pirmajām 14 dienām, un viltotas saslimšanas gadījumi ir pietiekami bieži sastopami;
- Augsti nodokļi;
- Minimālā alga ir ļoti zema, arī ar nodokļiem neapliekamais minimums ir zems, bet vajadzētu skaidrāk definēt noteikto nodokļu likmi, kas jāatskaita. Bieži strādājošie saņem tikai minimālo algu, bet pārējo aploksnē (no šīs summas nodokļi, visdrīzāk, netiks maksāti);
- Pastāv pārspīlēti standarti un pārāk liela birokrātija arī attiecībā uz telpu organizēšanu, pārbūvi un celtniecību;
- Darba spēks: cilvēki negrib strādāt pārtikas ražošanas sektorā –tāpēc šajā nozarē ir jūtams liels darba spēka trūkums;
- Izmaiņas likumdošanā notiek pārāk bieži, tas, savukārt veido nestabilu likumdošanas ietvaru;
- Pelēkā ekonomika, kur nauda tiek izmantota, lai finansētu politiskās kampaņas.

g) Kādus ekonomiskos izaicinājumus saskata Latvijas sociālie partneri

Viens no izaicinājumiem, ko saskata Latvijas sociālie partneri ir fakts, ka politiķi ļoti stingri ietekmē ekonomiku, un notiek ļoti stingrs politiskais lobijisms. Kā sekas tam ir apstākļi, ka lielās kompānijas iegūst, jo darbojas daudz labvēlīgākos apstākļos. Mazo un vidējo uzņēmumu sektoram ir jādarbojas ļoti rupja kapitālisma apstākļos, un tas viņu darbību padara vēl grūtāku.

Darba devēju pārstāvji uzskaita sekojoūs izaicinājumus:

- Labi funkcionējošas ekonomikas labā, ir ļoti svarīgi nivelēt ienākuma nodokli, pašlaik pašnodarbinātais maksā 25% ienākumu nodokli, kamēr uzņēmums 15%.

- Labvēlīga ekonomiskā klimata radīšana ražošanai un tirdzniecībai, gan veikalu ķēdēm gan mazajiem veikaliem;
- Izglītības sistēmas reformēšana, lai garantētu, ka profesionālā izglītība labāk atbilst darba tirgus prasībām;
- Nekustamā īpašuma nodokļa pārskatīšana: risinājums nekustamā īpašuma cenu paaugstināšanai;
- Inflācijas samazināšana, lai atbilstu Mārstriktas kritērijiem;
- Samazināt atkarību no Krievijas (gāze), uzlabojot un attīstot alternatīvus enerģijas resursus.

Darba devēju pārstāvji arī minēja pastāvošās atšķirības starp 3. Baltijas valstīm, attiecībā uz ekonomiskās aktivitātes izmaksām, kas Latvijā ir augstākas, līdz ar to atkal ir šķērslis: Latvijā ekonomiskās aktivitātes izmaksas ir augstākas uzņēmējam- pastāv lielāka birokrātija un ekspluatācijas izdevumi arī ir augstāki latvijā, salīdzinot ar Lietuvu un Igauniju.

Vēl viens izaicinājums ir apstākļi, ka Strukturālie Fondi, pirmajā programmas periodā tika koncentrēti Rīgas rajonā, nākošajam periodam jau tiek plānota "izkaisītāka" pieeja.

Latvijas sociālie partneri arī uzskata, ka iespējamās grūtības nākotnē var izraisīt tekstila industrijas pārvietošanās uz Ķīnu, kur ražošanas izmaksas ir ievērojamāki zemākas. Jāņem vērā arī vispārējai peļņojošā konkurence no Āzijas.

2.3. DARBA TIRGUS & NODARBINĀTĪBAS IZAICINĀJUMI

a) Nodarbinātība

2005. gada 2. ceturksnī, nodarbinātības likme Latvijā, personu grupā 15-74, bija 56.7%. Vīriešu nodarbinātības likme bija 61.9%, sievietēm tā bija 52.1%. Cik tālu tas ir saistīts ar nodarbinātības struktūrām, var secināt, ka 16.8% no visām nodarbinātajām personām tika nodarbinātas industriālajā un enerģētikas sektorā, 17.7% mazumtirdzniecībā, viesnīcu un restorānu sektorā, un 12.6% lauksaimniecībā un zirūpniecībā.

Pamatprofesiju grupu klasifikācija (vecuma grupa 15-47)

- 4.6%: mazumtirdzniecības sektora pakalpojumi;
- 14.1%: kvalificētie strādnieki un cilvēki ar specialitāti;
- 13.5%: speciālisti;
- 12.2%: vecākie speciālisti;
- 11.8%: nekvalificētā darba veicēji;
- 10.7%: iekārtas un tehnika, iekārtu operatori un produkcijas komplektētāji;
- 10.3%: likumdevēji, vadītāji un vecākie valsts ierēdņi;
- 6.7%: kvalificēti lauksaimniecības un zivsaimniecības speciālisti;
- 6.0%: algota darba veicēji.

2005. gada 2. ceturksnī, 87.8% nop visām nodarbinātajām personām vecuma grupā no 15-74 gadiem, 6.3% bija pašnodarbinātie, un 2.3% bija personas, kas asistē citam ģimenes loceklim, bet par to algu nesaņem. Kopumā 9.6% no visām nodarbinātajām personām vecuma grupā no 15-74 strādāja tikai daļēju darba laiku.

Apskatot nodarbinātības likmi, ir redzams, ka pastāv arī reģionālās atšķirības. 2004. gadā, bija nodarbināti 67.3% no visiem Rīgas rajona iedzīvotājiem, bet Kurzemes reģionā, Vidzemē un Latgalē no visiem iedzīvotājiem tika nodarbināti caurmērā no 59.6% līdz 62.0%, kuri iekļaujas vecuma grupā no 15–64 gadiem. Viszemākā nodarbinātības likme bija Latgalē - 53.6%²⁵.

3. pielikuma 10. grafiks parāda nodarbinātības likmi Latvijā laika periodā no 2002-2004.

b) Darba spēka raksturojums

Latvijā, 2005. gada 2. ceturksnī bija 1 028 200 nodarbināta personas, kas iekļāvās vecuma grupā no 15-74 gadiem. Runājot par izglītību, jāsaaka, ka 24.4% no šiem strādājošajiem bija kvalificētie strādājošie, 25.1% vispārējā izglītība, 37.0% a vidējā līmeņa profesionālā vai arodizglītība, kamēr 13.4% bija tikai primārā izglītība vai zemākais izglītības līmenis²⁶.

Nodarbināto izglītības līmenis Latvijā ir salīdzinoši augsts. Caurmērā 21.6% no šiem pamatdarbā nodarbinātajiem bija ar augstāko izglītību (2002), salīdzinājumam ES 24.64.3% bija ar vidējo izglītību, ietverot arodizglītību (46% ES). Tomēr daudziem darba ņēmējiem vēl joprojām pietrūkst zināšanu un iemaņu, kas nepieciešamas, lai veiktu augstākā pieprasījuma darbu – informāciju/ tehnoloģiju, telekomunikāciju, mārketinga un uzņēmējdarbības jomā. Vēl joprojām nozīmīgs factors ir nepietiekamas valodas zināšanas, gan nacionālās gan arī straptautiskās. 6/7 daļas no Latvijas iedzīvotājiem runā nacionālajā valodā²⁷.

c) Bezdarba raksturojums

2005. gada 2. ceturksnī, saskaņā ar Darbaspēka Apsaktu (par darba meklētāju proporciju salīdzinājumā ar ekonomiski aktīvajiem iedzīvotājiem), bezdarba līmenis vecuma grupā no 15-64 bija 9.2%, kas sadalās 9.6% vīriešu vidū un 8.7% sieviešu vidū. Pamatojoties uz Valsts Nodarbinātības Aģentūras informāciju, 2005.gada 2. ceturksnī, caurmēra reģistrētais bezdarbnieku skaits bija 8.2% (bezdarbnieku skaits, kas reģistrēti Valsts Nodarbinātības Aģentūrā, un salīdzināts ar visu ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaitu) Bezdarba līmenis ir

²⁵ <http://europa.eu.int/eures/main.jsp?acro=lmi&catId=2776&countryId=LV&regionId=LV0&lang=en>

²⁶ <http://europa.eu.int/eures/main.jsp?acro=lmi&catId=2776&countryId=LV&regionId=LV0&lang=en>

²⁷ http://europa.eu.int/comm/employment_social/soc-prot/soc-incl/lv_jim_en.pdf

atšķirīgs arī dažādos Latvijas rajonos. Pēc Darbaspēka Apskata datiem, 2004. gadā bezdarba līmenis Rīgas un Vidzemes rajonos svārstījās no 9.2% līdz 9.9%. Tajā pat laikā augstāki bezdarba rādītāji bija Kurzemes un Zemgales reģionos –10.8% un 11.7% , bet īpaši augsts šis rādītājs bija Latgales reģionā – 13.0%. Darbaspēka Apskats arī parāda, ka 2005. gada 2. ceturksnī, ka kopējais darba meklētāju skaits no visiem ekonomiski aktīvajiem iedzīvotājiem vecuma grupā no 15-24 bija 19.0%, kamēr vecāko iedzīvotāju grupā (no 55-64) tas bija 7.2%. Pēc Darbaspēka Apskata datiem, 2005. gada 2. ceturksnī 46.9% no visiem darba meklētājiem vecuma grupā no 15-74 bija ilgtermiņa darba meklētāji²⁸.

Samērā augsts ir to cilvēku skaits, kuri meklē darbu ilgāk par gadu (45%). Galvenie ilgtermiņa bezdarba iemesli ir izglītības līmenis, kas neatbilst darba tirgus prasībām esošajā laika periodā, vai arī novecojušas darba iemaņas, vai arī darba pieredzes trūkums²⁹.

3. pielikuma 10. tabula parāda reģistrētā bezdarba pamatindikatorus, bet 11&12 grafiks indicators of registered unemployment and Graphs 11 & 12 presenting unemployment and labour productivity improvement trends can be found in Annex 3.

d) Darba tirgus izaicinājumi

Ir vairāki izaicinājumi ar kuriem saskaras Latvija nodarbina'tības jomā. Latvijas Sociālie partneri par vissvarīgākajām jomām uzskata sekojošas:

- uzņēmējdarbības stimulēšana;
- pievēršanās darba spēka trūkuma problēmai:
  - visvairāk darba spēka trūkst celtniecības sektorā;
  - darbaspēka trūkums pastāv arī pārtikas ražošanas sektorā, cilvēki nevēlas iesaistīties darbā šajā sektorā;
  - citi sektori, kuros ir darba spēka trūkums:
    - metālstrādnieku asociācija oficiāli paziņoja par darba spēka trūkumu;
    - zivsaimniecības sektors;
    - medicīniskie pakalpojumi;
    - izglītība: skolotāju paaudze ir mainīga, jauniem cilvēkiem šī profesija neliekas pievilcīga, jo tiek uzskatīts, ka skolotāju profesija nav prestiža un atalgojums ir salīdzinoši zems.

Latvijas darba devēju pārstāvji uzsvēra, ka Latvijas valdība darbojas kā rekrutēšanas aģentūra, kas vervē darbaspēku Īrijai un Lielbritānijai. Problēma var kļūt patiešām akūta, jo trūkst ne tikai augsti kvalificēts darbaspēks, jo arī cilvēki ar zemāka līmeņa darba iemaņām atrod darbu un strādā ārzemēs. Pēc aprēķiniem varam teikt, ka oficiāli no visiem nodokļu

²⁸ <http://europa.eu.int/eures/main.jsp?acro=lmi&catId=2776&countryId=LV&regionId=LV0&lang=en>

²⁹ http://www.unep.ch/scoe/archive/baltic/Background%20report-Latvia_Draft_rev15Jun04.doc

maksātājiem, 23 000 nodokļu maksātāji strādā Īrijā, bet ap 30 000 ir nodarbināti pelēkās ekonomikas sektorā.

Pašlaik saskaņā ar statistikas datiem, iedzīvotāju skaits samazinās: “armijas ļaudis” atstāj valsti, arī citi cilvēki pamet valsti, lai dotos strādāt uz Rietumeiropas valstīm, tāpat pastāv arī ar nacionalitāti saistīta migrācija (tas ir- Krievi atgriežas Krievijā, Igaunī atgriežas Igaunijā un Lietuvieši dodas atpakaļ uz L:ietuvu).

Tajā pat laikā ir vērojama arī cilvēku plūsma no Baltkrievijas un Krievijas, bet šie cilvēki pamatā tiek nodarbināti pelēkās ekonomikas sektorā.

Arodbiedrību pārstāvis piebilda, ka jauni darba tirgus izaicinājumi ir saistīti arī ar jaunajām tehnoloģijām, kas tiek ieviestas uzņēmumos. Šādos gadījumos par parastu procedūru kļūst *outsourcing* (*outsourcing*). Visbiežāk, *outsourcing* tiek pielietots transporta un apmācības pakalpojumu jomā. Bijušie darba devēji tagad piedāvā šo pakalpojumu jau jauno veidojumu ietvarā. Arodbiedrību pārstāvis uzskatīja *outsourcingu* par problemātisku procedūru, jo tā rezultātā, ārējie pakalpojuma piegādātāji diktē un nosaka noteikumus, un pakalpojums ir jāpērk par ievērojami dārgāku cenu.

III. RESTRUKTURIZĀCIJAS IZAICINĀJUMI

Šajā sadaļā:

- **Piedāvā vispārēju apskatu par restrukturizācijas procesiem sektoru griezumā,**
- **Atspoguļo Latvijas sociālo partneru izpratni par restrukturizācijas fenomenu, un**
- **Apraksta describes restrukturizācijas turpmāko attīstību tās izaicinājumus, Latvijas sociālo partneru skatījumā.**

a) Privatizācijas process Latvijā

Latvija, no visām trim Baltijas valstīm bija visvairāk industrializētā valsts, tāpēc arī visvairāk cieta no sociālisma tīkla sabrukuma. Dažām nozarēm izdevās staruji pārorientēties uz Rietumu tirgiem, tomēr vairākums uzņēmumu vēl joprojām bija atkarīgas no bijušajiem piegādātājiem, un tikai pamazām un pakāpeniski monetarizējās. Šī situācija Latvijas gadījumu padarīja īpaši saistītu ar citām post-sociālistiskajām bijušās Padomju Savienības valstīm. Kamēr 90-% no tās tirgiem atradās bijušās Padomju Savienības teritorijā, Latvijai vajadzēja izšķirties par ļoti radikālu ekonomikas maīnas metodi- privatizāciju.

Vaučeru privatizācija

Vaučeru privatizācija parādīja nepārtraukto konfliktu, kas pastāvēja starp efektivitāti un “politisko taisnīgumu”, ar ko bija jāastopas Latvijas valdībai. Jau pašā reformu sākumā, vaučeru izmantošana bija domāta tikai kā veids, kā labot sociālistiskās pagātnes netaisnību. 1991. gadā Augstākā Padome noteica, ka vaučeri varētu tikt izmantoti, kā līdzeklis, lai privatizētu dzīvokli vai dzīvojamo māju, vai arī nelielu uzņēmumu. Vaučeru vērtībai vajadzēja būt apmēram pusei no privatizējamā objekta vērtības. Tomēr saistībā ar garo un komplekso procedūru sākās samērā ilga aizkavēšanās. Otrkārt, pēc vaučeru sadalīšanas, kļuva skaidrs, ka cilvēku interese galvenokārt saistījās ar iespēju privatizēt dzīvokļus, kamēr interese par industriālajiem objektiem praktiski nebija. Tādējādi vaučeru pārdošanas vērtība ilgstoši kritās.

Viens no galvenajiem šādas nesakarīgas privatizācijas struktūras rezultātiem bija it kā lielo uzņēmumu privatizācijas trūkums. Laika periodā starp 1992. gadu un 1995. gada sākumu, tikai kādi 47 lielie uzņēmumi tika pilnīgi privatizēti. Palikušie kombināti (~200) visi tika korporativizēti, tas nozīmē pārveidoti par valsts uzņēmumiem, tā sauktajām “Slegtajām Akciju Sabiedrībām”, bet valstij bieži bija neiespējami veikt jebkādu kontrolu šajos uzņēmumos, vai

alternatīvi, tos slēgt. Skaidri sadalītas privatizācijas trūkuma dēļ, šīs jauktās īpašumtiesību formas saplūda.

“Līzings”

bija galvenais paņēmieni kā iesaistīties restrukturizācijas procesā: privātie individuāli – visbiežāk menedžeri- varēja izmantot ilgtermiņa nomas līgumus ar valsti. Finasiālās sasitības ieži bija pavisam: nomnieki varēja izmantot vaučeris un panākt labvēlīgus maksāšanas noteikumus skaidras naudas transakcijām. Tomēr tajā laikā šāds uzņēmuma veidošanas veids bija visefektīvākais. 78% no privatizācijas tika veikta izmantojot ilgtermiņa nomas līgumus³⁰.

3. pielikuma 13. grafiks parāda Latvijas privātā un sabiedriskā sektora sadalījumu periodā no 1994-1999, pieaugošās vērtības griezumā, bet 11. tabula parāda aktivitāšu pievienoto vērtību

Latvijas Rūpniecības Kameras pārstāvji uzsvēra, ka privatizācijas procesa laikā viņiem bija jāpērk iekārtas no valdības, pamatojoties uz pirkuma līgumu.

Tāpat arī viņi uzsvēra, privatizācijas procesa pretējo efektu, piemēram, vēl vairāk ierobežojošu likumdošanas ietvaru, kura rezultātā daudzos uzņēmumos parādījās nelegālais darba spēks. Tas pats notika arī celtniecības sektorā, ierobežojošāka likumdošanas vide samazināja aktivitātes šajā sektorā.

b) Kā restrukturizācijas procesu redz latvijas sociālie partneri?

Darbinieku pārstāvis teica “*Restrukturizācija nav mūsu dienas kārtības augšgalā. Mums nav nekādu oficiālu paziņojumu šajā sakarā*”.

Arodbiedrību pārstāvji atsaucās uz 90. gadu sākumu, kad Latvijā notika vislielākie restrukturizācijas procesi. Šajā laikā pārmaiņas bija ļoti dinamiskas: notika darbinieku kolektīvās atlaišanas un uzņēmumi sabruka, līdz ar to dramatisks samazinājums bija vērojams arī arodbiedrības biedru skaita ziņā, īpaši, kad sabruka arī lauksaimniecības sektors. Šajā laikā sāka parādīties mikro uzņēmumi, vēlāk tie pārveidojās par mazajiem un vidējiem uzņēmumiem. Šī tendence būtu īpaši jāuzsver, jo tajā laikā šeit nebija nekādas uzņēmējdarbības pieredzes, tādēļ cilvēkiem viss bija jāsāk no nulls. Arodbiedrību pārstāvji uzsvēra, ka tas bija negodīgas konkurences laiks, pat arī “*mafijas iespaids*” – katrs centās dabūt, ko var. Tā bija ļoti “brutāla brīvā ekonomika”. Tuvojoties 90. gadu beigām, notika pilnīga industrijas restrukturizācija, daudzi uzņēmumi sabruka, ap 20.000 strādājošo tika atlaisti³¹. Tā laika lielākie uzņēmumi nodarbināja ap 200.000 strādājošo. Pārsvārā tie bija ražojošie uzņēmumi, kas ražoja (augstākās hi-tech produkciju un radio produkciju) for the Soviet Union.

³⁰ *Industriālā restrukturizācija Baltijas Valstīs: Liela-mēroga privatizācija, jauni uzņēmumu tīkli un pieaugoša korporētās pārvaldesdaudzveidība*, CERNA, Centre d'économie industrielle Ecole Nationale Supérieure des Mines de Paris, Communist Economies and Economic Transformation vol. 7, no 4, 1995, p. 16-17

³¹ Arodbiedrību pārstāvju aprēķini

Līdz ar izmaiņām darba tirgū lielas izmaiņas notika arī sociālajā sfērā: latvieši pārsvarā tika nodarbināti valsts institūcijās, kamēr krievi pārsvarā pievērsās tirdzniecībai. Ir svarīgi atzīmēt, ka šajā laikā nebija nekādu atbalsta programmu restrukturizācijas procesā. Arī, darba devējiem nebija pienākums piedāvāt jebkādu palīdzību darbiniekiem. Ja arī kādas palīdzības programmas eksistēja, tie bija individuāli izņēmuma gadījumi.

Tajā laikā bija ļoti grūti uzsākt biznesu. Latviešiem nebija kapitāla biznesa uzsākšanai, un ņemt aizņēmumus un kredītus bija ļoti dārgi – interese un finansiālie nosacījumi mainījās ļoti strauji, vienīgie noteikumi, kas bija spēkā tajā laikā bija Darba Likums.

Arodbiedrību pārstāvji domā, ka pastāv tendence “*kad ārvalstu investors pārņem uzņēmumu, viņš to sadala vairākos sīkos nozares uzņēmumos u uztraucas tikai par savu peļņu nevis strādājošajiem*”. Labs piemērs tam ir uzņēmums LAUMA, kas tika sadalīts LAUMA Fabrics un LAUMA Lingerie. Protams, ka šādā gadījumā seko atlaišanas no darba. Viņi tāpat ir pārliecināti, ka Latvijas uzņēmēji ir labāki darba devēji nekā ārvalstu investori.

Ardobiedrību pārstāvji atzīmēja, ka ir iespējams novērot arī “*restrukturizācijas radošas formas*” piemēram, tādas kā:

- nozares biroju izveidošana;
- relokācija;
- organizāciju reorganizācija, lai samazinātu arodbiedrības;
- nodarbinātības restrukturizācija: metode ir nodarbināt un atlaist no darba uz sliktākiem nosacījumiem, tas nozīmē zemākas algas, kolektīvie līgumi nav spēkā.

Arodbiedrību pārstāvji uzskata, ka sarunas restrukturizācijas procesā var palīdzēt izvairīties no pārspīlētām prasībām un var palīdzēt izstrādāt un atrast efektīvus risinājumus. Vēl vairāk, viņi pārstāv viedokli, ka dažreiz restrukturizācija ir neizbēgams process, bet darba devējam ir jāparliecinās vai darbinieka tiesības ir aizsargātas.

Mēžu sektora restrukturizācija

Aptuveni 40% no Latvijas mežu produktiem tiek eksportēti, pārsvarā uz Eiropu. No aptuveni 25.000 nodarbināto šajā nozarē, arodbiedrībās ir apvienojušies ap 6000 strādājošo (nav statistikas datu). Pašlaik šajā sektorā pastāv duāla īpašumtiesību struktūra: valsts īpašumā esošie uzņēmumi un uzņēmumi, kuriem ir individuālais īpašnieks. Sektorā ir bijušas 3 lileas reorganizācijas. :

- kad ražošana tika nodalīta no mežu sektora;
- kad tika atdalīti valsts īpašumā esošie meži;
- mežrūpniecības sekotra optimizācija.

Kad notika mežu atdalīšana no ražošanas, notika konflikti attiecībā uz resursiem, tajā laikā netika radīti un nepastāvēja piemēroti noteikumi, tāpēc vairāki darījumi tika veikti vēl pirms

attiecīgas likumdošanas pieņemšanas. Restrukturizācijas procesa laikā veiktie pasākumi ietvēra sevī arī pirms pensionēšanās pasākumus, kā piemēram izdienas pensijas shēmas.

Restrukturizācijas procesa laikā arodbiedrības zaudēja daļu no saviem biedriem. Daži cilvēki atstāja mežu sektoru. Tajā laikā ap 90% no visiem mežu sektorā nodarbinātajiem bija arodbiedrības biedru un tas palīdzēja darbiniekiem restrukturizācijas procesā saglabāt darbavietas. Tikai ap 50 cilvēkiem reāli tika atlaisti, pārējie pārgāja uz citu darbu vai arī ieguva pirmspensionēšanās tiesības. Jāsaka arī, ka iespējas atrast darbu meitas uzņēmumos ne vienmēr tika pilnībā izmantotas: daudzi darbinieki nepieņēma jaunās darba iespējas, jpo uzskatīja, ka pārāk ilgs laiks, kas jāpatērē ceļā uz un no darba ir negatīvs aspekts, kas kavē viņu mobilitāti.

Mežrūpniecības sektoram ir labas nākotnes perspektīvas:

- tas ir sektors ar senām, labi veidotām tradīcijām, un tas dod labas naķotnes perspektīvas;
- koks tiek piegādāts arī no Krievijas un Baltkrievijas;
- pašlaik tiek ieviesti jauni produkcijas veidi un ražošanas veidi;
- ražošanas metodes kļūst arvien modernākas;
- apakšuzņēmējs citiem uzņēmumiem: piemēram tiek ražota furnitūra priekš IKEA.

IV. SOCIĀLAIS DIALOGS

a) Arodbiedrības biedru skaita samazināšanās

Laika posmā, kad Latvija vēl bija Padomju Savienības daļa līdz savas neatkarības deklarēšanai 1990. gadā, arodbiedrības bija visos uzņēmumos un organizācijās, un tās grupējās pēc sektoru principa. Tajā laikā dažādos periodos bija no 21 līdz 25 arodbiedrību sektoriem. Arodbiedrību aktivitātes vadīja Latvijas Centrālā arodbiedrību padome. Šodien arodbiedrības darbojas kā “sabiedriskas organizācijas”, kas pārstāv strādājošo intereses un viedokļus, pārstāv un aizstāv viņu nodarbinātības, sociālās un ekonomiskās intereses un tiesības. Arodbiedrību darbību nosaka LR Likums par arodbiedrībām, kā arī citi atbilstoši likumdošanas akti un pašu arodbiedrību apvienošanās noteikumi. Arodbiedrību pārstāvji uzskata par veiksmi, ka arodbiedrību darbību regulē/nosaka likums, un, līdz ar to ierobežojumi arodbiedrību veidošanai tika novērsti.

2004. gadā martā tika reģistrētas 137 arodbiedrības - 1.7% no kopējā “sabiedrisko organizāciju” skaita. Pašlaik, aptuveni 20% no Latvijas darba spēka ir apvienoti arodbiedrībās. Tomēr ir svarīgi atzīmēt, ka arodbiedrības nav pārstāvētas mazajos un vidējos uzņēmumos (SMEs).

Kompāniju attieksme pret arodbiedrību izveidošanu uzņēmumā ir ļoti dažāda. Arodbiedrību pārstāvis saka: “*Ir daudz vieglāk nodibināt uzņēmumu nekā izveidot tajā arodbiedrību*”. Storenso, Somijas kokmateriālu ražošanas kompānijas gadījumā: bija mēģinājums izveidot arodbiedrību, bet arodbiedrību biedriem nebija iespējams ieiet uzņēmumā un līdz ar to, nebija iespējams piekļūt strādājošajiem.

Tajā pat laikā ir jāmin, ka tie uzņēmumi, kuri rūpējas ne tikai par laba menedžmenta prakses ieviešanu, ne tikai neiebilsts pret arodbiedrību veidošanu, bet šo procesu atbalsta. Arodbiedrību pārstāvji ir novērojuši, ka gadījumos, kad arodbiedrības tiek izveidotas pēc menedžmenta aicinājuma, to turpmākā sadarbība veidojas cieša un efektīva.

Mazie uzņēmumi daudz retāk vēlas arodbiedrību izveidošanu. Joprojām vairākos sektoros arodbiedrības vispār nav izveidotas (piemēram ceļu transporta darbiniekiem). Citos gadījumos ir redzams, ka vienā sektorā ir izveidotas un darbojas vairākas arodbiedrības (metālapstrādes nozare un mašīnbūves sektors)³².

Arodbiedrību pārstāvis uzsvēra, ka bieži vien liels šķērslis arodbiedrību izveidošanai ir fakts, ka kļūstot par arodbiedrību biedru darbinieks var tikt atlaists no darba. Viņi arī uzskata, ka īpaši grūti ir izveidot uzņēmumu ārvalstu īpašnieka uzņēmumā, jo ārvalstu darba devēju nodoms ir piedāvāt Latvijas strādājošajiem Darba likumā prasīto standartu minimumu. Tomēr

³² <http://www.eiro.eurowfound.eu.int/2004/03/feature/lv0403104f.html>

ir jāatzīmē arī pozitīvie piemēri, piemēram IKEA Rīgas nodaļā: šeit izveidotā arodbiedrība ir labi funkcionējoša, un tā saņem ievērojamu palīdzību no Zviedrijas arodbiedrību virsorganizācijas.

Arī ārvalstu kompāniju menedžeru rotēšanu var apskatīt no dažādām pusēm. Kā sekas šim procesam ir jāmin apstākļi, ka šādu darbību rezultātā darbiniekiem tiek piedāvāti sliktāki darba nosacījumi. Tomēr dažos gadījumos notiek pretējais, kad rotācija palīdz noslēgt koplīgumu, kas aizsargā nodarbinātības apstākļus.

Dažos gadījumos, piemēram, Lattelekom, ar direktoru atbalstu tika izveidotas tā sauktās “dzeltenās” arodbiedrības. Šajā gadījumā Direktors ir arī arodbiedrības boss. Šādos gadījumos visbiežāk uzņēmuma iekšienē eksistē sociālā dialoga modelis, bet nenotiek regulāras tikšanās.

Runājot par streikiem jāsaista, ka Latvijā pēc neatkarības atgūšanas ir notikuši tikai daži streiki. Pēdējais streiks notika 2005. gada septembra sākumā. Arodbiedrību pārstāvji uzskata, ka dažos gadījumos, arodbiedrību veiktās aktivitātes pasargā no darbinieku kolektīvās atlaišanas vai arī pasargā no citiem negatīviem iespaidiem, piemēram darba apstākļu pasliktināšanās. Arodbiedrības arī piezīmēja, ka arodbiedrības vienmēr parādās tajos uzņēmumos, kur parādās problēmas, nevis tur, kur situācija ir stabila. Ir gadījumi, kad darbinieki, kuri strādā uzņēmumos, kuros maksā pienācīgu algu, nav ieinteresēti arodbiedrību veidošanā. Viņu interese par arodbiedrībām parādās tikai tajos gadījumos, kad saņem paziņojumu par algu samazināšanu, utt.

b) Trīspusējās attiecības sociālā dialoga procesā.

Pēc Latvijas neatkarības atgūšanas 1990. gadu sākumā, valsts spēlēja ļoti būtisku lomu industriālo attiecību un sociālā dialoga sistēmu izveidošanā. No vienas puses valsts darbojās kā likumdevējs, kas sociālo jautājumu institucionālo un likumdošanas ietvaru, ietverot arī industriālo attiecību sistēmu funkcionēšanu un sociālo partneru aktivitātes, bet no otras puses tā darbojās kā darba devējs.

Pirmie mēģinājumi izveidot trīspusējo dialogu Latvijā notika 1993. gadā, kad vairākas trīspusējās institūcijas izveidoja Darba devēju, Arodbiedrību un Valsts Nacionālo Trīspusējo Padomi, kurā ietilpa arī Trīspusējā Darba Aizsardzības Konsultatīvā Padome un Trīspusējā Sociālās Apdrošināšanas Padomi). Šīs Padomes darbojās vienīgi kā konsultatīvi orgāni. Jaunā NTSP trīspusējā līguma parakstīšana notika 1998.gada 30 oktobrī. Līgumā tika noteikta jauna kvalitatīva trīspusējā sociālā dialoga attīstības fāze. NTSP ietvaros tika izveidotas četras apakšpadomes: Sociālās Apdrošināšanas Padome (2003.g. 1. decembra Sociālās Drošības apakšpadome), Profesionālās izglītības un Nodarbinātības, Darba Lietu un

Veselības aprūpes apakšpadome. Visas minētās apakšpadomes tika veidotas, lai politikas veidošanas sagatavošanas fāzē varētu notikt konsultēšanās un informācijas apmaiņa³³.

2004. gada oktobrī, tika parakstīts “trīspusējās sadarbības līgums par sadarbību sociālo u ekonomisko jautājumu jomā” Līguma pamatpunkti ir sekojoši:

- ilgspējīgas ekonomiskās attīstības veicināšana Latvijā;
- labvēlīgu sociālo apstākļu radīšana;
- demokrātiskas, pilsoniskās sabiedrības un taisnīgas, atklātas administrācijas izveidošana;
- cilvēktiesību respektēšana, darba tiesības un apkārtējās vides aizsardzības principi³⁴.

Arodbiedrību pārstāvji uzskata, ka, lai stiprinātu šo dialogu, vēl ir jāveic daudz un dažādas darbības. Oficiāli sociālie partneri ir iesaistīti, tomēr tas ir ļoti garš ceļš, lai atrastu kompromisu tādos svarīgos jautājumos kā sociālā aizsardzība, algas un/ vai budžets. Arodbiedrības jūti, ka dažreiz viņu viedoklis tiek ignorēts. Viņi uzskata, ka sociālā dialoga arhitektūra ir piemērota, tomēr dažreiz trūkst griba veikt efektīvu sadarbību starp darba devējiem un arodbiedrībām, un piebilsts, ka efektīva sociālā dialoga procesa norises 3 veiksmes faktori ir: griba, zināšanas un kultūra.

Arodbiedrības pārstāvji uzsvēra, ka starp visiem diskutējamiem jautājumiem, pašlaik vissvarīgākie ir jautājumi, kas saistīti ar jaunām darba organizēšanas metodēm, daļēja-laika līgumiem, kā arī direktīvu ieviešana darba vietā.

c) Koplīgumi

Aptuveni 30 000 uzņēmumos ir noslēgti 2000 kolektīvie līgumi. Savādāk tas ir mazo un vidējo uzņēmumu sektorā (SMEs), ka sastāda ap 90% no visiem uzņēmumiem. Šajā sektorā koplīgumu nav. Tajā pat laikā koplīgumi ir noslēgti lielākajā daļā no visiem sektoriem.

Arodbiedrību pārstāvji uzskata, ka koplīgumi, kas ir noslēgti restrukturizācijas procesa laikā, ir spēkā arī pēc procesa pabeigšanas. Viņi ir pārliecināti, ka šādi līgumi garantē darbiniekiem lielāku aizsardzību.

³³ *Sociālais dialogs un konfliktu risināšana Latvijā*, Eiropas Fonds par dzīves un darba apstākļu uzlabošanu, 2004, <http://www.eurofound.eu.int/publications/files/EF0450EN.pdf>

³⁴ <http://www.eurofound.eu.int/2004/10/feature/lv0410102f.html>

1. PIELIKUMS

Reģionālā restrukturizācija Valkas – Valgas reģionā un uzņēmuma SIA Gija izveidošana.

Reģionālā restrukturizācija: Valkas-Valgas reģions

Valkas – Valgas reģions atrodas Latvijas- Igaunijas robežas ziemeļaustrumos. Uzņēmumi, kas atrodas šajā rajonā pārsvarā ražoja produkciju un sniedza pakalpojumus Padomju savienības tirgum. Aptuveni 800 cilvēki nodrošināja padomju traktoru apkalpošanu, pašlaik tiek nodarbināti tikai 76 cilvēki. 90. gadu sākumā, šie uzņēmumi tika pakļauti bankrotam. Līdzīgā situācijā nonāca arī uzņēmumi, kuri ražoja mākslīgos mēslus. Šo uzņēmumu darbaspēks samazinājās par 50%. Izzudušie uzņēmumi, darba vietu trūkums izraisīja daudzas nopietnas sociālas problēmas, piemēram, alkoholismu, bezdarbu un motivācijas trūkumu meklēt jaunas darba iespējas. Situāciju, kad notika lielo uzņēmumu bankroti, ievērojami pasliktināja apstākļi, ka šajā periodā nepastāvēja nekādas atbalsta vai palīdzības programmas, vai jebkādas citas palīdzības formas. Šī perioda sekas ir redzamas vēl tagad, jo ir ģimenes, kuras nevēlas ne strādāt, ne arī mācīties. Tā kā Valka- Valga bija (un ir vēl joprojām) savrīgs transporta centrs (īpaši dzelcejs), tad tajā tika izvietotas Padomju Armijas daļas.

Vēl viena šī reģiona iezīme bija tā, ka Valkā atradās daudzu Latvijas un ārvalstu uzņēmumu filiāles. Pārejas periodā, lai saglabātu galveno biroju darbību, ļoti bieži šīs vienības tika slēgtas.

Latvijas sociālie partneri saskārās ar šo problēmu visā Latvijā. Viņi piekrīt, ka masveida nodarbinātības samazināšanās ļoti būtiski ietekmēja dzīves standartu reģionos. Visjūtīgākā grupa, kuru nopietni skāra šīs pārmaiņas, bija pirmspensijas vecuma cilvēki, kā arī tie, kuri maksāja sociālās kontribūcijas. Visi šie procesi atnesa pretējus un negatīvus sociālos efektus.

Privatizācija

Privatizācijas procesa veiksmē lielā mērā bija atkarīga no menedžmenta attieksmes- bija gadījumi, kad menedžmenta attieksme bija proaktīva, un viņi privatizēja uzņēmumus izdevīgā laikā (ar vai bez darbinieku līdzdalības). Bija gadījumi, kad menedžments ieņēma pasīvu lomu, un ļāva uzņēmumam bankrotēt. Kaut kādā mērā šī situācija radās tāpēc, ka Latvijas iedzīvotāji uzskatīja, ka kopš neatkarības atgūšanas, ekonomiku dabīgā ceļā regulēs tirgus spēki. 90. gadu sākumā nebija nekādas programmas, kas šajā pārmaiņu laikā varētu sniegt atbalstu cilvēkiem, uzņēmumiem vai reģioniem.

Pastāvēja 2 uzņēmumu veidi, kas sadalījās: valsts īpašumā esošie un korporatīvie, šos restrukturizācijas procesus noteica 2 dažādi likumdošanas ietvari. Pastāvēja 3 privatizācijas pamattipi.: privatizācija, ko veica darbinieki, privatizācija, kas tika veikta ar Privatizācijas Aģentūras atbalstu un izsniedzot akcijas. Visi privatuizācijas procesi- izņemot tādus jūtīgus sektorus kā enerģija, tika pabeigti pirms 3-4. gadiem. Jāsaka, ka ļoti dinamiski mainījās arī uzņēmumu īpašnieki.

Vēl viena interesanta Latvijas privatizācijas procesa iezīme bija apstākļi, ka viss, kas kādreiz tika nacionalizēts tika atdots atpakaļ bijušajiem īpašniekiem. Tā rezultātā, ļoti sarežģītā īpašumtiesību struktūrā parādījās gadījumi, kad zeme pieder vienai personai, bet māja, kas uz šīs zemes uzbūvēta, pieder citai personai. Līdz ar to šāds privatizācijas process ir ļoti ilgstošs.

- Nodarbinātības izaicinājumi

Bezdarba līmenis tiek rēķināts ap 8%. Visakūtākās nodarbinātības problēmas ir sekojošas:

- ievērojama bezdarbnieku daļa ir vecuma grupā virs 55 gadiem;
- motivācijas trūkums strādāt, īpaši starp ilglaicīgajiem bezdarbniekiem;
- cilvēkiem, kuri atrodas ilglaicīgā bezdarbnieka statusā nav iemaņu, ko pieprasa darba tirgus;
- ievērojams cilvēku skaits, gan augsti kvalificētie gan arī tie, kuru kvalifikācija ir zema, dodas strādāt uz ārzemēm (pārsvarā uz Lielbritāniju un Īriju), Valkas pašvaldībā aptuveni 20% no darba spēka ir devušies darbā uz ārzemēm.

Viens no nākotnes nodarbinātības izaicinājumiem ir nepieciešamība nodrošināt rajona cilvēkiem tādu iemaņu un prasmju līmeni, lai varētu attīstīt mazo un vidējo uzņēmumu sektoru. Pirms pāris gadiem tika vestas sarunas ar NOKIA kompāniju, par iespēju izveidot uzņēmumu, kas nodrošinātu ar darbu aptuveni 500 cilvēkus. Tomēr tajā laikā reģionā bija nepietiekams skaits kvalificēto cilvēku, kas varētu šo darbu veikt. Tāpēc arī pašlaik, lielākais izaicinājums ir ne tikai prasmju un iemaņu līmenis, bet arī kvalificētu darbinieku skaita palielināšana, kuri varētu strādāt jaunizveidotajos uzņēmumos.

- Nākotnes izaicinājumi

Dramatiski mainījās vietējās ekonomikas struktūra. Tikpat strauji mainījās arī darba attiecības. Lietas attīstījās no monopolistiskās puses un klientu piesaistīšanas "klientu ubagošanas" pozīcijas, kas noteica, ka īpaša nozīme ir jāizrāda klientiem un jaunu klientu meklēšanai. Jāsaka, ka attieksmes maiņa pret klientu, bija vesels apvērsums, jo līdz 90. gadu sākumam privātais bizness vispār neeksistēja.

Uzņēmējdarbības attīstība: izveidojās jauni uzņēmumi reģionos, dažreiz to izveidošanu atbalstīja pašvaldības, piemēram, palīdzot atrast investorus. 2005. gadā, Valkā tika izveidoti divi jauni uzņēmumi. Reģiona stratēģija ir mazo un vidējo uzņēmumu attīstības atbalstīšana un veicināšana. Šo stratēģiju izvēlējās arī Valkas vadītāji, jo ticēja, ka mazie un vidējie uzņēmēji ir daudz elastīgāki, un tiem ir daudz vieglāk piemēroties jaunajiem tirgus noteikumiem, nekā lielajiem uzņēmumiem, kas taja pašā laikā vienmēr skatījās pēc labvēlīgākiem darbības apstākļiem, turklāt vienmēr pastāv relokācijas drauds. Pašlaik Valkā ir izveidoti gan rūpnieciskie uzņēmumi, gan arī pakalpojumu un tirdzniecības uzņēmumi.. No Darbojas arī zvanu centrs, kas uz Valku tika pārvietots no Rīgas, šis uzņēmums pārsvarā nodarbina sievietes.

Ir svarīgi uzsvērt, ka pašlaik Igaunijā ir pievilcīgāks investīciju klimats nekā Latvijā: mazāk birokrātijas, tādējādi ir vieglāk reģistrēt uzņēmumu, un ir 0% nodoklis pārieguldītajai peļņai. Tomēr, ir jāsaka, ka Igaunijā trūkst darba spēka, tāpēc notiek ikdienas latviešu migrācija no Valkas uz Valgu, kas atrodas Igaunijā. Valkas vadītāji nesaskata šajā apstākļī nekādu problēmu, jo *“Mums ir svarīgi, lai reģions attīstītos, un tam sekos arī pilsētas attīstība. No otras puses, jau kopš neatkarības atjaunošanas Valku- Valgu saredzam un uztveram kā vienu pilsētu. Divas valstis un viena pilsēta, vai jūs tam spējat noticēt?”* Patreizējā brīdī strādājošie vairāk nopelna Igaunijas pusē, joprojām pastāv atšķirības starp produktu un pakalpojumu cenām abās pusēs, abās valstīs.

Valgas-Valkas reģions ir izstrādājis arī savu attīstības plānu. Tajā ir iekļautas gan ilgtermiņa, gan arī vidējā un īstermiņa perspektīva, kas balstās uz izaugsmi:

- Ražošana un loģistika – reģions ir vienmēr bijis ievērojams transporta koridors, un vietējā valdība ir pārliecināta, ka šīs tradīcijas turpinājums būtu efektīvs risinājums, diemžēl, dažkārt investīciju piesaisti ietekmē politiski lēmumi un faktori, kas var apstādināt pat visefektīvāko risinājumu ieviešanu
- tūrisms: Valgas-Valkas reģions ir tranzīta teritorija, vietējo vadītāju ambīcija, ir izveidot to kā pieturas punktu, kur uzkavētos tūristi, kas dodas uz Sankt Pēterburgu; lai realizētu šo plānu ir jāizveido nepieciešamā infrastruktūra, t.sk., viesnīcas, produkti, tūristu pievilināšanas objekti, ilgtermiņā reģions var kļūt par brīvdienas ceļamērķi;
- izglītība: izglītības attīstības stratēģija tika izstrādāta ņemot vērā igauņijas izglītības īpatnības (pārsvarā biznesa izglītība) – Latvija nodrošina augstāko izglītību arhitektūras un tehnoloģiju jomā;
- Dzīves kvalitāte: izpratne par to kā veidot Valku par vietu, kur cilvēki vēlētos dzīvot, t.sk., sporta haļļu, stadionu būvēšana, mājokļu kvalitātes uzlabošana, utt.. Vadītāji saka: *“Mēs vēlamies, lai cilvēki no citām pilsētām vēlētos pārcelties uz dzīvi Valkā”*. Ir

interesanti atzīmēt, ka Strukturālie Fondi, kas piesaistīti reģiona attīstībai un uzņēmējdarbības veicināšanai tika absorbēto pirmo divu mēnešu laikā, jo vislielāko šo fondu līdzekļu daļu saņēma Rīga un Rīgas rajons. Nākotnes attīstību varēs nodrošināt tikai tādā gadījumā, ja reģionu attīstībai tiks novirzīti lielāki finanšu resursi, tādējādi realizējot, tā saukto “polarizācijas programme”.

Pēc Valkas pašvaldības domām, pilsētas stabilas izaugsmes lielākais drauds ir attiecības ar Krieviju, jo tās “*ekonomika ir cieši sajaukusies ar politiku*”.

Uzņēmuma izveidošana: SIA GIJA

Organizācija	SIA “GIJA”
Dibināta	1991
Īpašnieks	3 privātie akciju turētāji
Sektors	Pakalpojumi
Struktūra	
Apgrozījums	60 000 LVL in 2001 (8000 LVL in 1991)
Investīcijas	Private funds
Nodarbinātīt	15 strādājošie, ieskaitot kompānijas īpašniekus
Arodbiedrības	Nav arodbiedrības

lemesli, kāpēc kompānija tika izveidota

Kompānijas īpašnieki strādāja Valgā, pilsētas igauņijas pusē. Pēc Padomju savienības sabrukšanas, kompānija izjuka, un cilvēki, kuri nebija igauņijas pilsoņi, sāka atstāt Igauniju (tur bija 80% latviešu, kas strādāja kompānijā). SIA “Gija” 3 akcionāri bija igauņi, viņi nolēma doties uz Valku, un izveidot tur savu privāto uzņēmumu. Tā kā Valkā līdzīga pakalpojumu sniedzēja nebija, tad uzņēmumu nebija grūti izveidot, turklāt Valka ir izvietota uz bieži lietota transporta koridora.

Izveidošanas process

Zemes gabals, kur tika uzceltas kompānijas būves, tika nomāts, un akcionāri salika visus savus finanšu resursus kopā, lai uzsāktu savu biznesu. Zemes gabala un celtnu privatizācijas process ir tipisks Latvijas privatizācijas procesa piemērs: būve tika privatizēta 1994. gadā, bet zeme 1997. gadā. Pašvaldības “*Privatizācijas departaments*” tika iesaistīts privatizācijas procesā un ar to tika vestas sarunas par cenu – beigu galā tie samaksāja nedaudz zemāku cenu, kā šakumā tika noteikts.

Ir ļoti svarīgi atzīmēt, ka kompānijas uzsākšanas procesā, visi izdevumi tika segti vienīgi no ģpašnieku kabatām. Augstās gada procentu likmes (10-12%) dēļ, viņi neņēma nevienu aizņēmumu no bankas. Uzņēmumā tika investēta viņu personīgā nauda, arī gūto peļņu viņi pārieguldīja uzņēmuma attīstības finansēšanai.

Pašā sākumā bija 6 kompānijas dibinātāji un 3 darbinieki. Pašlaik ir 3 ģpašnieki un 12 darbinieki. Personāla mainība ir ļoti zema.

NaĶotnes attīstība

Uzņēmums pakāpeniski auga, tika ieviestas jaunas iekārtas, bet darbiniekiem tika nodrošinātas apmācības programmas, lai iemācītos apieties ar jauno tehniku. Kompānijas ģpašnieki uzskata, ka darba un darba organizācijas jaunās metodes, vienmēr prasa arī atbilstošas apmācību programmas. Pavisam nesen, tika uzsākta kompjūteru diagnostikas metode. Lai paplašinātu savu darbību, uzņēmums ir pieteicies uz Eiropas fondu naudu.

MenedĶments uzsver, ka pašlaik, zinoši un nodarbināti cilvēki atstāj Latviju, lai dotos strādāt uz ārzemēm, tādējādi, kompānijas ģpašnieki uzskata, ka vislielākais izaicinājums ir pienācīgas darba algas garantēšana. No otras puses kompānijai jāizvēlas tādus darbiniekus, kas pilnīgi atbilst viņu profilam, un kuriem ir nepieciešamās iemaņa darba veikšanai, kā arī pareizā attieksme pret darbu. Dotajā brīdī kompānijas darbinieki pelna vairāk par vidējo reģionā. Vēl cits svarīgs izaicinājums ir atbilstošu apmācības programmu nodrošināšana, darbiniekiem, lai viņi varētu apgūt nepieciešamās iemaņas. Kopumā ir vērojams labu apmācības programmu trūkums. Kompānija ir noslēgusi līgumu ar arodskolu un tās studenti tiek nosūtīti staĶēties uz uzņēmumu SIA Gija. Ir gadījumi, kad pēc staĶēšanās students kļūst par kompānijas darbinieku. Ir vēl kāds labs paņēmiens, lai noteiktu darbinieka piemērotību veicamajam darbam, tā ir rotācija. To var uzskatīt par uzņēmuma iekšienē izveidotu apmācības sistēmu darbiniekiem.

Kompānijas ģpašnieki uzskata, ka veiksmes faktors, kas uzņēmumu SIA Gija ir padarījis par plaukstošu uzņēmumu ir ģpašnieku izglītība un veids kā viņi veido un veic savu uzņēmējdarbību, kā arī lielais Ķimenes atbalsts. Viņi piebilst, ka nenoliedzama veiksmē ir Latvijas neatkarības atgūšana. Viņi cer, ka viņu sniegtā pakapojuma kvalitāte, jaunās tehnoloģijas un viņu darbinieku prasmes, nodrošinās veiksmi arī nākotnē. Vislielākais risks, ko pašlaik saredz uzņēmēji, ir apstākļi, ka daudzi darba spējģgie cilvēki atstāj Latviju, jo naudu, ko viņi nopelna ārzemēs, viņi arī tērē ārzemēs, tādējādi samazinās pakapojumu ņēmģju skaits Valkā.

2. pielikums

Intervētās personas

Vārds	Organizācija un piederība kādai organizācijai
Vilinis Kazaks Kristine Finka Valdis Poikans	LAK (UEAPME)
Vents Armands Krauklis	Mērs, Valkas pašvaldība
Andris Morozs	Īpašnieks, GIJA SIA
Arnolds Taululis	Vice-prezidents, LAT (Latvijas Tirdotāju asociācija)
Inara Orlovska	Apdarnieks (Arejie un iekšējie apdares darbi)
Daiga Ermsone Marcis Dzelme	LDDK (UNICE)
Peteris Krigers Iveta Ozola	LBAS (ETUC)
Zoja Semjonova	LSAB (Latvijas sakaru darbinieku arodbiedrība)
Aiga Stabulniece	Industriālo darbinieku arodbiedrība
Aivars Simansons	Mežu darbinieku arodbiedrība

3. pielikums

Tabulu, grafiku un diagrammu saraksts

Tabulas	Grafiki
1. tabula IKP sektoru griezumā, 2001-2003	1.grafiks IKP kvartāla izmaiņas pamatizlietojuma jomas
2.tabula Ekonomiskās attīstības pamatindikatori	2.grafiks IKP pieaugums atsevišķās izvēlētās valstīs 1998-2002
3. tabula SWOT analīze (tirdzniecība)	3. grafiks. Preču eksports 2001-2004
4. tabula Galvenie eksporta tirgi 2003	4. grafiks Preču imports 2001-2004
5. tabula Galvenās eksporta preces 2003	5. grafiks Kopejais tiešo ārvalstu investīciju apjoms 1999-2005
6. tabula Galvenās importa preces 2003	6. grafiks Kopējais investīciju apjoms Latvijā
7. tabula SWOT analīze par Tiešajām ārējām investīcijām Latvijā	7.grafiks Ražošanas apjoms 2001-2004
8. tabula Ražošanas pa sektoriem pamatindikatori 2002	8.grafiks ICT studiju beidzēji Latvijā
9. tabula Pamatārvalstu investīcijas ICT Latvijā	9. grafiks Interneta lietotāji % no iedzīvotāju skaita
10.tabula Reģistrētā bezdarba pamatindikatori.	10. grafiks Nodarbinātības apjoms Latvijā 2000-2004
11. tabula Pievienotās vērtības pa aktivitātēm, 1995-1999	11. grafiks Bezdarbnieku apjoms , 200-2004
	12. grafiks darba ražības peaugums
	13. grafiks Privātā un sabiedriskā sektora daļas (pievienotā vērtība) Latvijā, 1994-1999
Diagrammas	Attēli
1. Diagramma 1. Tiešās ārvalstu investīcijas pa sektoriem, 2004. gada septembris	1. attēls Īpašo ekonomisko zonu izvietojums Latvijā
2. Diagramma 2. Kopējais tiešo investīciju apjoms, 2002	
3. Diagramma 3. Mežu industrijas daļa kopējā eksporta apjomā, 2004	

1. tabula IKP pa sektoriem

(pieaugums salīdzinot ar tādu pašu periodu iepriekšējā gadā %)

	2003				2004			2001	2002	2003
	I	II	III	IV	I	II	III			
IKP	8.8	6.2	7.3	7.5	8.8	7.7	9.1	8.0	6.4	7.5
Lauksaimniecība ¹	4.5	0.7	-1.8	2.5	5.6	4.1	2.0	6.4	4.4	1.0
Rūpnieciskais sektors	9.6	7.3	8.6	6.1	9.7	6.5	5.1	9.7	8.1	7.8
Celtniecības sektors	17.5	10.3	20.4	7.4	13.0	12.0	11.4	6.1	10.8	13.7
Tirdzniecība ²	16.9	9.8	8.5	11.1	11.2	8.2	10.4	10.8	11.9	11.6
Transports un komunikācijas	7.8	7.6	10.1	10.3	8.3	10.9	17.0	9.5	3.4	8.9
Sabiedriskie pakalpojumi ³	2.5	2.7	2.8	3.5	4.5	4.1	3.5	1.7	2.3	2.9
Citi pakalpojumi	4.5	3.2	3.4	6.2	8.3	7.9	10.4	10.6	5.4	4.4

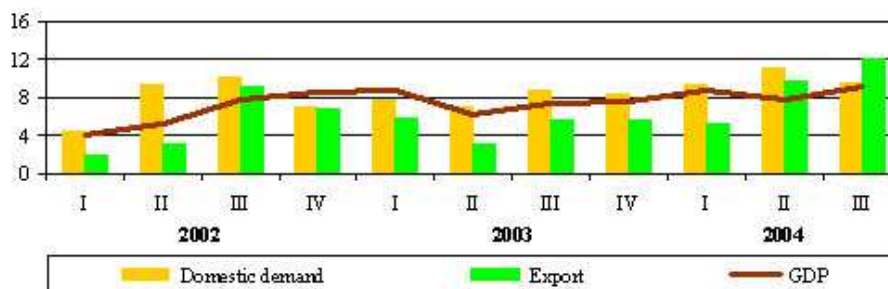
¹ ietverot meža industriju un zivsaimniecību

² ietverot viesnīcas un restorānus

³ sabiedriskā administrācija ietverot veselības aprūpi un izglītību

Avots: <http://www.am.gov.lv/en/stocholm/bilateral-relations?economic-affairs/>

1. grafiks IKP izmaiņas pa kvartāliem un pamatzlietojuma jomas (% no attiecīgā kvartāla iepriekšējā gadā)

Avots: <http://www.am.gov.lv/en/stockholm/bilateral-relations/economic-affairs/>

Tabula Nr. 2

Key Indicators of Economic Development

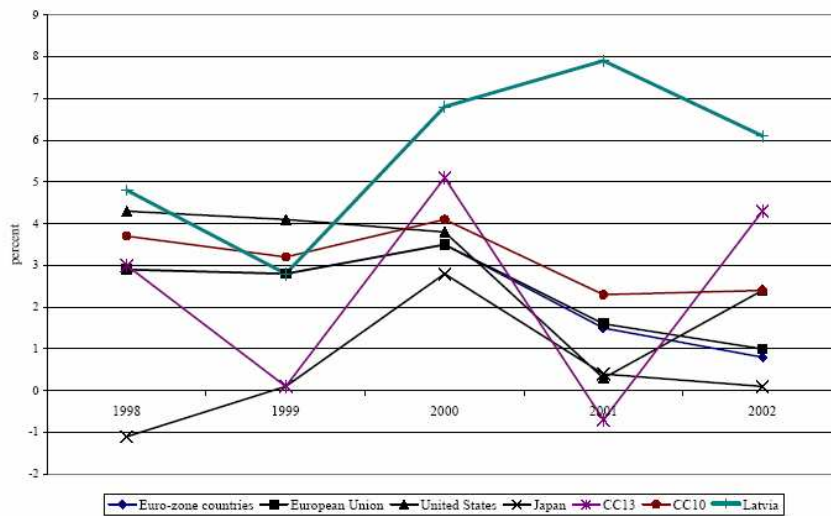
	2001	2002	2003	2004	2005 f
(increase over the previous year, in per cent)					
Gross domestic product	8.0	6.4	7.5	8.5	7.5
Consumer prices	2.5	1.9	2.9	6.2	5.0
(% of GDP)					
General government budget fiscal balance	-2.0	-2.3	-1.6	-1.1	-1.7
Central government debt	13.8	13.3	13.4	13.2	13.3
Current account balance	-7.6	-6.7	-8.2	-12.3	-9.8
Exchange rate, LVL per US dollar	0.628	0.618	0.571	0.540	0.520
Exchange rate, LVL per euro	0.563	0.583	0.645	0.671	0.703
Unemployment rate (rate of job seekers as % of economically active population, aged 15-74 years)	13.1	12.0	10.6	10.0	9.5

f - forecast of the Ministry of Economics

Avots: *Latvijas Makroekonomikas atīstība*, LR Ekonomikas Ministrija, 2005.

2. grafiks

Graph A1. GDP (at constant prices) growth in selected countries and groups of countries in 1998-2002, percentage change over previous year

Source: Macroeconomics of Latvia in figures, 2003, Central Statistical Bureau of Latvia, Riga, 2003, p.100, 110

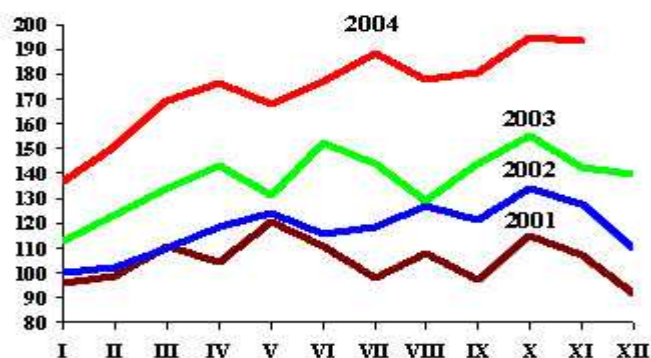
3. tabula

SWOT analīze Tagad mēs izanalizēsim Latvijas tirdzniecības sektora stipro un, vājo pusi, kā arī draudus un iespējas- skatīt apakšējo diagrammu

<p><i>Stiprā puse</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Reputācija par preču augsto kvalitāti • Koku resursi • Tranzītnovietojums • Izglītots darba spēks 	<p><i>Vājā puse</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Pārāk liela paļaušanās uz preču eksportu • Tirdzniecība ar Rietumiem pārsvarā ar zemas pievienotās vērtības precēm • Vājas tirdzniecības saites ar krieviju&NVS • Rietumos nav izpratnes par to, ko nozīmē "Ražots Latvijā"
<p><i>Iespējas</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Attīstīts pakalpojumu sektors • Līdz ar iestāžu ES ir paplašinājies tirgus • ES fondi uzlabo situāciju lauksaimniecībā • Krievija pievienojusies PTO" 	<p><i>Draudi</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Sarežģīta robežu situācija ar Krieviju, kura pasliktinājās līdz ar iestāžu ES • Nav īpašas atšķirības iezīmes, salīdzinot ar pārējām Baltijas valstīm • Koka cenu pazemināšanās

Avots: A Brand for the Nation of Latvia, Oxford Said Business School, 2003.

3. grafiks Preču eksports Exports (mln lats)

Avots: <http://www.am.gov.lv/en/stockholm/bilateral-relations/economic-affairs/>

4. tabula 10 galvenie eksporta tirgi un procentuālā attiecība no kopējā tirgus (2003).

10 Galvenās eksporta tirgi 2003	LVL th.	Procentuāli no kopējā
Lielbritānija	256595	15,5%
Vācija	245313	14,9%
Zviedrija	174204	10,6%
Lietuva	135144	8,2%
Igaunija	108452	6,6%
Dānija	99029	6,0%
Krievijas Federācija	88797	5,4%
Nīderlande	53686	3,3%
ASV	47680	2,9%
Somija	44288	2,7%

Avots: <http://www.liaa.gov.lv/eng/Trade/Statistics/>

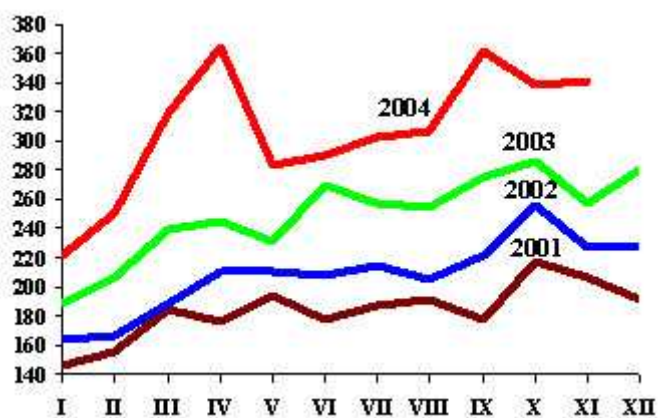
5. tabula

10 galvenās eksporta preces in 2003 ^[1]	LVL th.	Procentuāli no kopējā
Mežs & Meža produkti	581801	23,1%
Transports & Loģistika [Pakalpojumi]	512176	20,3%
Tekstilpreces & Apģērbs	208670	8,3%
Metāls & Metāla Produkti	207423	8,2%
Tūrisms & Viesmīlības [Pakalpojumi]	126723	5,0%
Mašīnas/iekārtas & Elektronika	116820	4,6%
Ķīmija & Farmācija	96691	3,8%
Mēbeles	89735	3,6%
Pārtika & Alkoholiskie dzērieni	94104	3,7%
Finašu [Pakalpojumi]	52754	2,1%

*Īpaša tirdzniecības statistikas sistēma (preces un pakalpojumi)

Avots: <http://www.liaa.gov.lv/eng/Trade/Statistics/>

4. grafiks Preču imports (mln lats)

Avots: <http://www.am.gov.lv/en/stockholm/bilateral-relations/economic-affairs/>

6. tabula

10 Galvenās importa preces 2003	LVL th.	Procentuāli o kopējā
Māšinas, iekārtas & Elektronika	629649	17,9%
Transporta Vehicles	313622	8,9%
Ķīmija & Farmācija	300539	8,5%
Enerģija, Degviela & Minerāli	296857	8,4%
Metāli & Metāla Produkti	277324	7,9%
Textilpreces & Apģērbs	193897	5,5%
Tūrisms & Viesmīlība [Pakalpojumi]	187205	5,3%
Pārtika & Alkoholiskie dzērieni	180656	5,1%
Transports & Loģistika [Pakalpojumi]	171843	4,9%
Plastmasa & Gumijas produkti	153431	4,4%

Avots <http://www.liaa.gov.lv/eng/Trade/Statistics/>

7. tabula

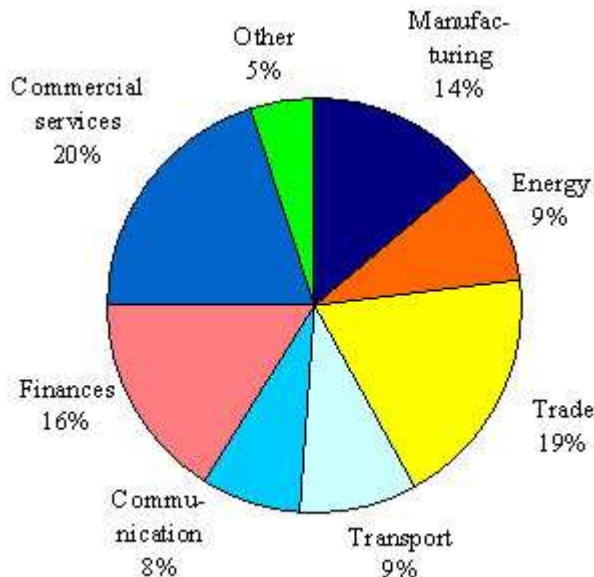
SWOT analīze

Tiešo ārējo investīciju iespēju analīze- stiprā, vājā puse, iespējas un draudi.

<p><i>Stiprā puse</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Stratēģiskais novietojums • Krievu valodas un kultūras zināšanas • Tirgus potenciālā paplašināšanās • Lēts un izglītots darba spēks • Rīga: lielākā baltijas galvaspilsēta • Liels finanšu sektors 	<p><i>Vājā puse</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Izpratne par korupciju • Birokrātija • Neskaidrs stratēģiskais virziens • Infrastruktūra • Uzņēmējdarbības iemaņu trūkums • Izejmateriālu/enerģijas trūkums
<p><i>Iespējas</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • ES un NATO Fondi • IT industrija • Tūrisma industrija • Smagā unvieglā industrija 	<p><i>Draudi</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Krievija attīsta Sanktpēterburgu kā tranzīta koridoru • Izaugsmes tempu samazināšanās • Augsta konkurence starp austrumeiropas valstīm par ārējo tiešo investīciju piesaistīšanu

Avots: A Brand for the Nation of Latvia, Oxford Said Business School, 2003.

1. diagramma Akumulētās tiešās ārvalstu investīcijas pa industrijas sektoriem (2004, gada septembra beigās, procentos)

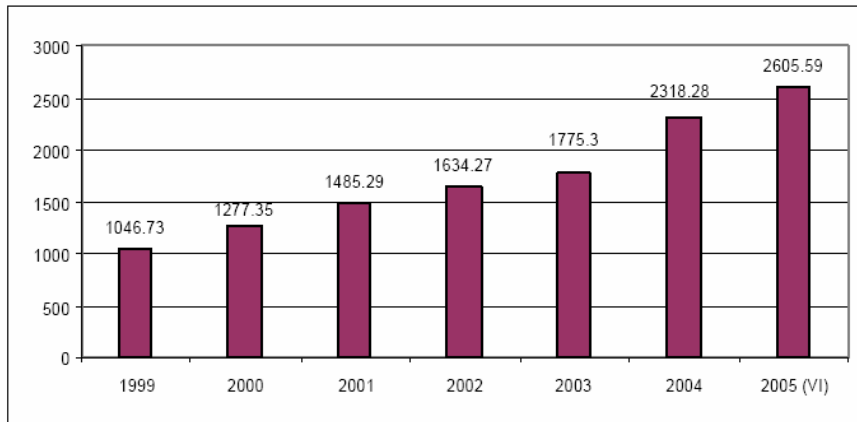

Avots: <http://www.am.gov.lv/en/stockholm/bilateral-relations/economic-affairs/>

5. grafiks

Cumulative FDI into Latvia
(Accumulated stock in mln LVL)

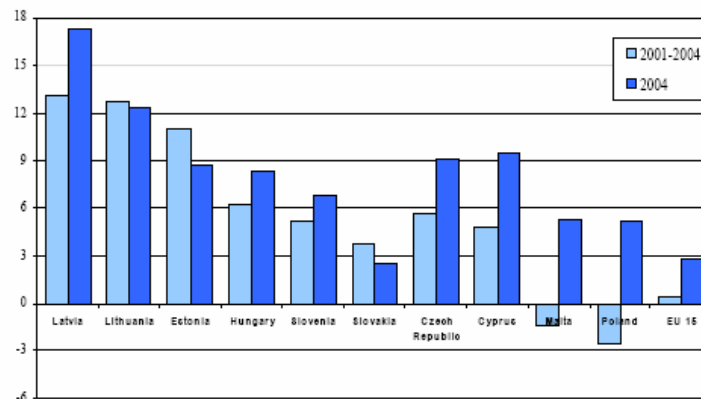

Source: Bank of Latvia

Avots: *Biznesa vide un iespējas visstraujāk augošajā ES ekonomikā*, Latvijas Attīstības un Investīciju Aģentūra, 2005.

6. grafiks

Total investment growth rates, %

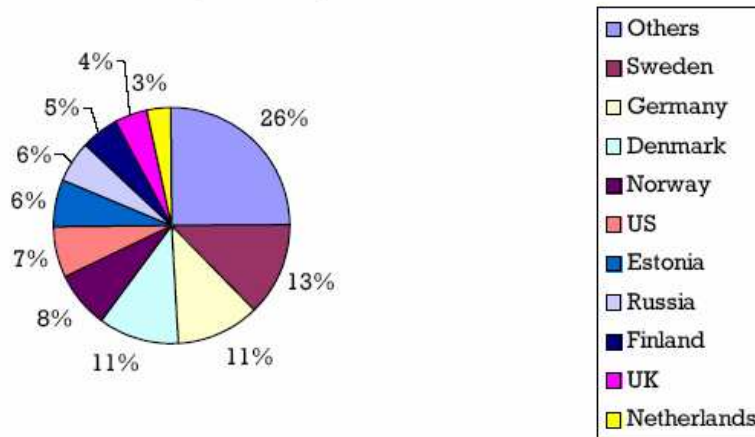

Source: Statistical Annex of European Economy, Spring 2005

Avots: *Biznesa vide un iespējas visstraujāk augošajā ES ekonomikā*, Latvijas Attīstības un Investīciju Aģentūra, 2005

2. diagramma

FDI by Country 2002

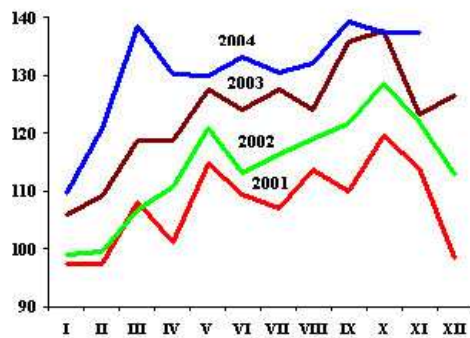
Avots: *A Brand for the Nation of Latvia*, Oxford Said Business School, 2003.

1. attēls Speciālo ekonomisko zonu novietojums

Avots: <http://www.lowtax.net/lowtax/html/latvia/ilvfree.htm>

7. grafiks Ražošana (caurmēra apjoms mēnesī 2000 = 100)

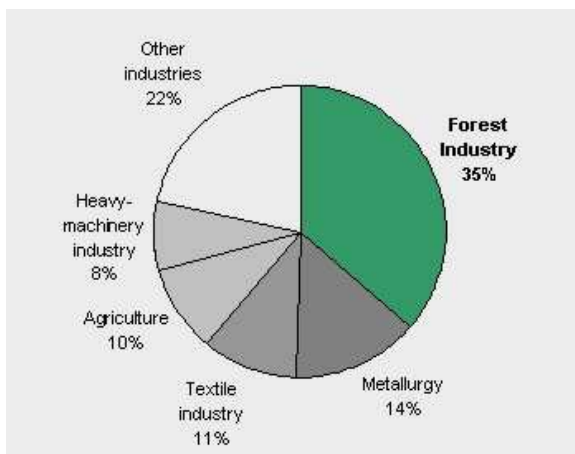
Avots: <http://www.am.gov.lv/en/stockholm/bilateral-relations/economic-affairs/>

8. tabula Ražošanas pamatindikatori pa sektoriem, 2002 (procentos)

	Structure (by added value)	Growth	Share of exports in sector's sales
Ražošana -kopumā	100	6.2	52.2
Pārtikas rūpniecība	24.7	6.5	21.8
Vieglā rūpniecība	8.5	-0.4	79.1
Meži un mežu izstrāde	20.1	5.9	68.2
Papīra ražošana iun izdevējdarbība	8.3	2.2	20.0
Ķīmisko, gumijas un plastmasas produktu ražošana	6.4	19.8	51.9
Citi nemetāliskie produkti un minerāli	3.5	12.5	35.0
Mētāla un metāla produktu ražošana	11.3	6.9	76.4
Mašīnu un iekārtu ražošana	11.3	5.9	69.3
Citi rūpniecības veidi	5.8	10.4	68.1

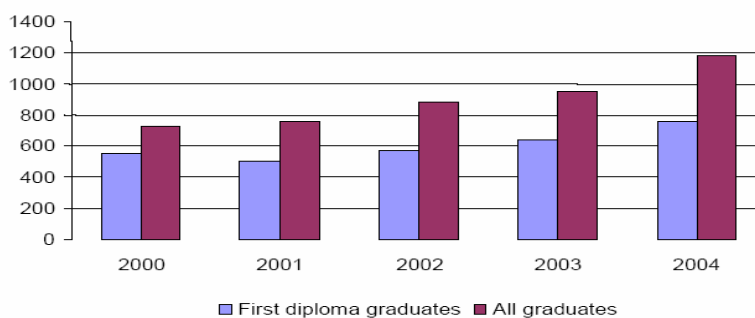
Avots <http://www.em.gov.lv/em/2nd/?cat=51>

3. diagramma Mežu industrijas daļa kopējā Latvijas eksportā, 2004

Avots <http://www.latvianwood.lv/default.aspx?tabID=2&lang=2>

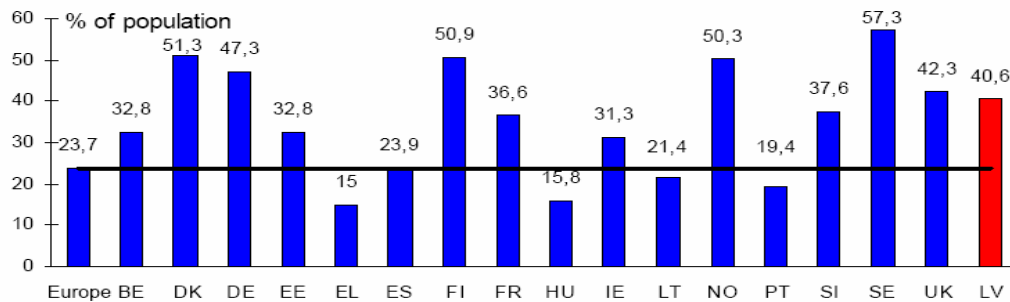
8. grafiks Informācijas un komunikācijas studiju beidzēju skaita pieaugums Latvijā

Avots *Biznesa vide un iespēja ātrāk augošajā ekonomikā ES, Latvijas Attīstības un Investīciju Aģentūra, 2005.*

9. grafiks

Avots *Biznesa vide un iespēja ātrāk augošajā ekonomikā ES, Latvijas Attīstības un Investīciju Aģentūra, 2005.*

Internet users as % of population

Source: International Telecommunications Union , 2004

Avots *Biznesa vide un iespēja ātrāk augošajā ekonomikā ES, Latvijas Attīstības un Investīciju Aģentūra, 2005.*

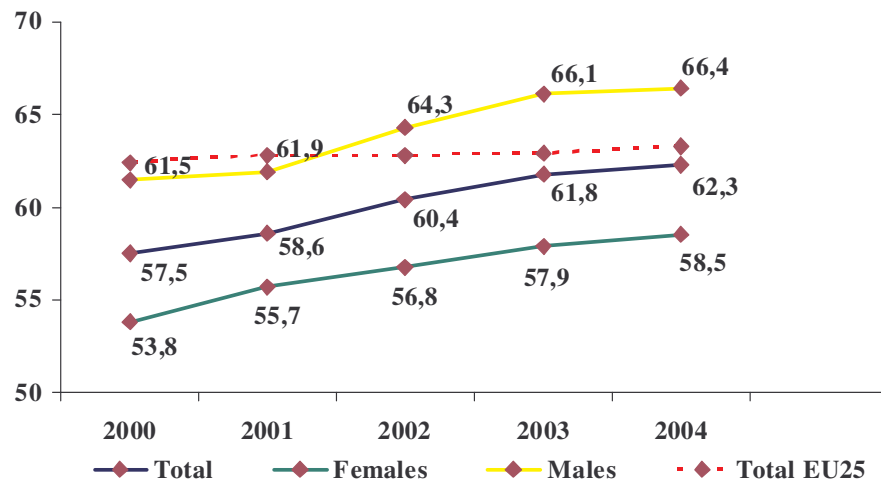
9. tabula

Major foreign investments in ICT

Company	Country	Activity
TeliaSonera	Sweden/ Finland	Acquisition of the national fixed telecommunications operator, IT and ASP services
Tele 2 Aktiebolag	Sweden	Acquisition of a locally-established mobile operator; mobile and fixed telecom, internet services
Telia Aktiebolag	Sweden	Shares in the mobile market leader; internet & data networking services
Microsoft	USA	Sales and customer services; HQ for the Baltic states
Exigen Group, Inc	USA	Acquisition of a local software house; software development for financial, communications
TietoEnator Financial Solutions	Finland/Sweden	Acquisition of a local software houses; software development for banking solutions and POC/POS systems

Avots *Biznesa vide un iespēja ātrāk augošajā ekonomikā ES, Latvijas Attīstības un Investīciju Aģentūra, 2005.*

10. grafiks Nodarbinātības apjoms Latvijā 2000-2004. gadā.

Avots: http://w3.datanet.hu/~kopint/nfa/download/efs3/EES3_Alona_Nikolajeva_The_Labour_Market_Peculiarities_in_Latvia.ppt

10. tabula reģistrētā bezdarba pamatindikatoru

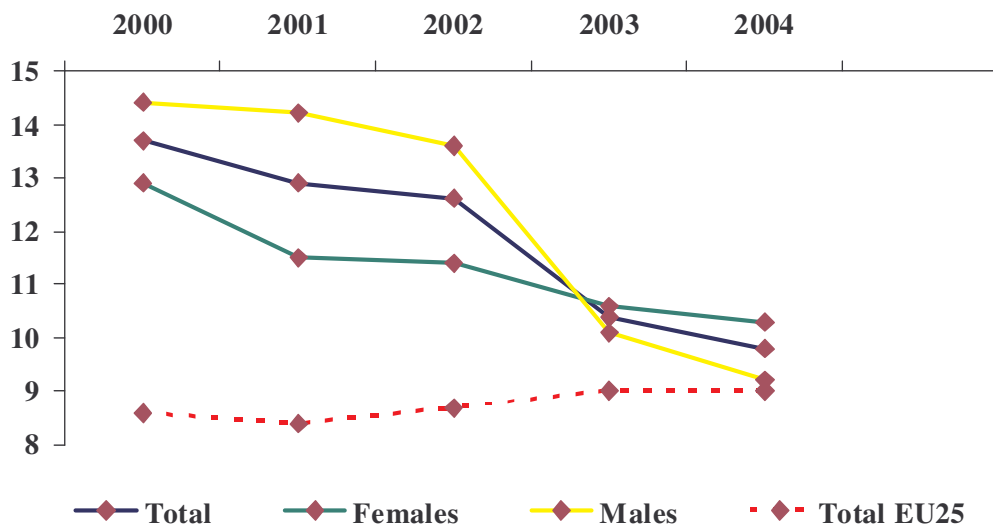
	1996	2000	2001	2002	9 months of 2003
Unemployed persons (end of period, thousand persons)	90.8	93.3	91.6	89.7	89.8
Long-term unemployed/total unemployed, %	31.2	29.0	26.6	26.4	26.7
Unemployed women/total unemployed, %	54.7	57.6	57.4	58.7	59.1
Unemployed young persons (15-24 years old)/ total unemployed, %	20.0	14.7	14.6	13.9	13.5
Pre-pension age unemployed ² /total unemployed, %	11.3	14.7	15.3	16.5	17.6

¹ Valsts nodarbinātība aģentūras dati

² Sievietes no 50, vīrieši no 55 līdz pensijas vecuma sasniegšanai, atbilstoši likumam par "Valsts Pensijām".

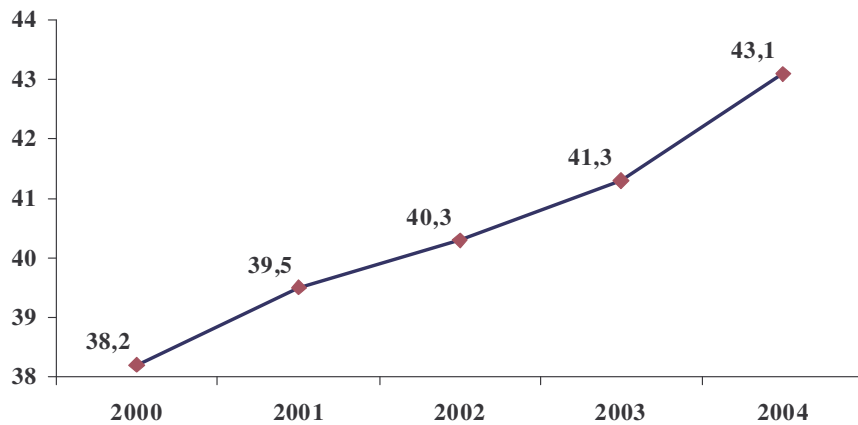
Avots http://www.unep.ch/scoe/archive/baltic/Background%20report-Latvia_Draft_rev15Jun04.doc

11. grafiks Bezdarba apjoms Latvijā

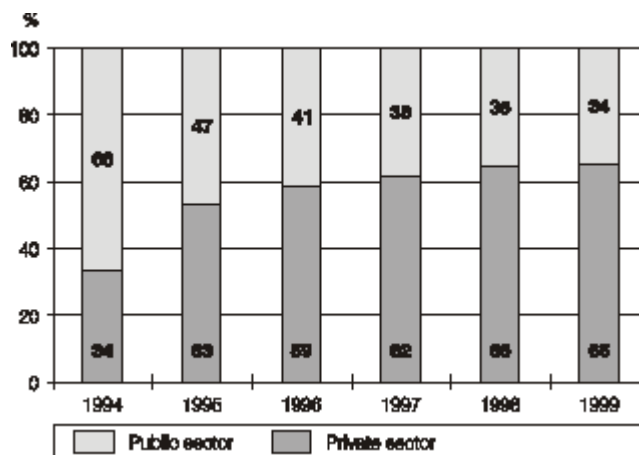
Avots http://w3.datanet.hu/~kopint/nfa/download/efs3/EES3_Alona_Nikolajeva_The_Labour_Market_Peculiarities_in_Latvia.ppt

12. grafiks Darba ražīguma pieaugums

Avots: http://w3.datanet.hu/~kopint/nfa/download/efs3/EES3_Alona_Nikolajeva_The_Labour_Market_Peculiarities_in_Latvia.ppt

13. grafiks Privātā un sabiedriskā sektora daļa (pieaugošā vērtība) Latvijā

Avots: Ziņojums par Latvijas ekonomikas attīstību – Latvijas Ekonomikas Ministrija, 2000.gada jūnijs.

11. tabula Pievienotā vērtība pa sektoriem

	1995	1996	1997	1998	1999
Pievienotā vērtība pamata cenās sekojošām aktivitātēm:	53	59	62	65	66
Lauksaimniecība, medības un mežu izstrāde	88	91	91	91	91
Zvejniecība	37	58	77	92	92
Izrakteņu ieguve	35	74	85	95	95
Ražošana	71	80	90	96	96
Elektrība, gāze un ūdens padeve	2	8	8	12	12
Būvniecība	91	97	98	98	98
Vairumtirdzniecība un mazumtirdzniecība; transporta līdzekļu labošana, motocikli un personiskās un mājsaimniecības preces	93	95	98	98	98
Viesnīcas un restorāni	78	88	92	92	93
Transports un komunikācijas	25	36	41	42	43
Finanšu starpniecība	73	80	84	82	83
Nekustamie īpašumi, noma un biznesa aktivitātes	49	56	67	69	70
Sabiedriskā administrācija un aizsardzība, vispārējā sociālā drošība	***	***	***	***	***
Izglītība	4	4	4	7	8
Veselība un sociālais darbs	15	22	22	26	27
Citas kopienas, sociālo un personīgo pakalpojumu aktivitātes	39	53	58	62	63

Avots : <http://www.tbr.ee/issues/vol20/latpriv.html>

4. pielikums

Avoti

1. *A Brand for the Nation of Latvia*, Oxford Said Business School, 2003
2. *Business environment and opportunities in the fastest growing economy of the EU*, Latvian Development and Investment Agency, 2005
3. *Factors and Impacts in the Information Society. A Prospective Analysis in the Candidate Countries, Report on Latvia*, Joint Research Center, European Commission, 2004
4. *Industrial Restructuring in the Baltic Countries: Large-scale privatisation, new enterprise networks and growing diversity of corporate governance*, CERNA, Centre d'économie industrielle, Ecole Nationale Supérieure des Mines de Paris, Communist Economies and Economic Transformation vol. 7, no 4, 1995
5. Intervention by Mr. Andris Kesteris, Undersecretary of State, MFA of Latvia at the Industrial Forum on Enlargement Paris, October 26, 2000
6. *Macroeconomic Development of Latvia*, Ministry of Economics of the Republic of Latvia, 2005
7. *Macroeconomic of Latvia in Figures*, Central Statistic Bureau of Latvia, 2003
8. *Report on the Economic Development of Latvia—Rīga*, Ministry of Economics of the Republic of Latvia, June 2000
9. *Stratēģija Latvijai*, Eiropas Attīstības un Rekonstrukcijas Bankas Dokuments, 2005

Interneta adreses

1. http://europa.eu.int/comm/employment_social/soc-prot/soc-incl/lv_jim_en.pdf
2. <http://europa.eu.int/eures/main.jsp?acro=Imi&catId=2776&countryId=LV&regionId=LV0&lang=en>
3. http://w3.datanet.hu/~kopint/nfa/download/efs3/EES3_Alona_Nikolajeva_The_Labour_Market_Peculiarities_in_Latvia.ppt
4. <http://www.am.gov.lv/en/news/DomesticNews/2005/January/19-2/>
5. <http://www.am.gov.lv/en/stockholm/bilateral-relations/economic-affairs/>
6. http://www.bankofestonia.info/pub/en/dokumendid/publikatsioonid/seeriad/kroon_majandus/2005_3/3.pdf?objId=661735
7. <http://www.bank.lv/eng/info/jaunzin/>
8. <http://www.ebrd.com/about/strategy/country/latvia/comment.pdf>
9. <http://www.eiro.eurofound.eu.int/2004/03/feature/lv0403104f.html>
10. <http://www.eiro.eurofound.eu.int/2004/03/word/lv0310102s.doc>
11. <http://www.eiro.eurofound.eu.int/2004/10/feature/lv0410102f.html>
12. <http://www.em.gov.lv/em/2nd/?cat=51>
13. <http://www.em.gov.lv/em/2nd/?lng=en&cat=3884>
14. <http://www.eurofound.eu.int/publications/files/EF0450EN.pdf>
15. http://www.exim.lv/pls/eximmain/exim_foreign?lang=2&katalogs=FLS&klinks=woodworking.html
16. <http://www.imf.org/external/np/ms/2005/120205a.htm>
17. http://www.indexmundi.com/latvia/gdp_composition_by_sector.html
18. <http://www.latvianwood.lv/default.aspx?tabID=2&lang=2>
19. <http://www.lddk.lv/index.php?main=130&lang=2>
20. <http://www.liaa.gov.lv/eng/Trade/Statistics/>
21. <http://www.lowtax.net/lowtax/html/latvia/jlvfree.html>
22. <http://www.mfa.gov.lv/en/policy/economic/business-opportunities/>
23. <http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/5378.htm>
24. <http://www.tbr.ee/issues/vol20/latpriv.html>
25. http://www.unep.ch/scoe/archive/baltic/Background%20report-Latvia_Draft_rev15Jun04.doc
26. <http://www.usatoday.com/marketplace/ibi/latvia.htm>
27. <http://www.worldbank.org/lv/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/ECAEXT/LATVIAEXTN/0,,menuPK:361565~pagePK:141132~piPK:141107~theSitePK:361470,00.html>